מסורת הש"ס עם הוספות

ה) [מגילה ג.], ג) [סס ע"ש היטב], ג) [שבת קיג.], 7) שבת קיג. כ"ק לח. ס) [לעיל נב. וש"נ], ו) זבחים קיט., 1) ב"ק פב ע"ב.

גליון הש"ס

רש"י ד"ה גיורא וכו' לאו עשירי הוה. וכמתי פרקא ימלו דעשרה דורות ממתליים בן מס עד יתמו:

הגהות וציונים

ה) "אוי לי" פעם שניה נמחק (מהרש"ל). וכן ליתא בראשונים ובכת"י): ב) [כתובות קיב ע"ב פירוש באים שורדים על ארץ ישראל ובאים שורדים אחרים ושורדים המשורדים וישראל עמהן. ערוך בערך בז ד"] (גלירן): ג) בילקוט איתא רב פפא (גלירן) עיי מהרש"א שכצ"ל, אולם ביערות דבש (ח"א דרוש ט"ז) מישב הגירסא "רב": 7) [ועי' היטב בשבת קיג ע"ב תראה שם בגמרא ובפרש"י דהתם שינויים גדולים בלשון ובגרסא אחרת וצריך ישוב למאר] (גלירן): ס) ברש"י שבע"י אגב גרדא: ו) ברש"י שבע"י ולא נעשו ל"א לכך נסתם שביקש: ז) ברש"י שבע"י שיתבזוו: ס) צ"ל ואומרים (באה"מ): ע) צ"ל לא אתא בקר (מהרש"ל, הגהות הגר"א, רש"ש, וכ"ה ברש"י שבע"י): ן) ברש"י שבע"י נוסף לאחר: כ) בדפו"י יחזורו, והגיה מהרש"ל כלפנינו: ל) "כבודו" ליתא ברש"י שבע"י (רש"ש): מ) צ"ל דרשא (באה"מ):

ליקוטי רש"י

דאינהו נביאי. שנתנבאו לישראל בשלימותו של מקום והוא לא נשתלח לישראל בשום נבואה. מאי טעמא איבעות. לכתיב בקרא אבל מרבה גדולה נפלה עליהם וינרמו בהתפלה [מגילה ג.]. אע"ג דאינהו לא חזו מידי. אע"פ שלא ראו רוחה דבר שהוא נבנה ממנו. מזליידו. מזלו שבתקיע רוחתו ולכך נבנה [דניאל י, ז]. של כל לא למעלה. לינשוף. ילגן [מגילה שם]. בזוזי ובזוזי דבזוזי. מתקן הישועה עד שיגלו אויבי' בזוזים אחר בזוזים אחרי שודדי' ס' גגלות אמורות כאן [ישעיה כד. טז]. שוליים אחר שוליים [כתובות קיב:]. דומה. שומר המתים [חגיגה ה.]. שומר. שומר ישראל. מה מליילה. מה הפא מן הלילה והמשכה הזאת [ישעיה כא, יא]. אמר שומר. הקב"ה. אתא בקר. יש לפני להזיח לעשות בקר לכם [שם, יב]. גאולה לגליקים [ב"ק ג:]. ממונן לעשו לעת קץ [ישעיה שם]. אחר לרשעים אם תשובו מתשובה ומבקשו מחילה בעיו [ב"ק שם]. אם תבעיון בעיו. אם מבקשו בקשתכם למהר הקץ. שובו אתיו. מתשובה [ישעיה שם]. שנעשה חדודים חדודים. נעשה בשני חדודין חדודין מילר על ליעוד מלגיים [שמות יח, ט]. כי ילד יולד לנו. אע"פ שאתו רשע הוא מנו הטולד לו זה כמה שיש לרשות לנו מתמיו לאולך לזיק יהיה. ותהי המשרה על שכמו. ותהיה משרת הקב"ה ועולו על שכמו שיהיה עוסק בתורה ומומר מצות ויפה שכם למשלו של הקב"ה [ישעיה ט, ה]. אסנפר. מגמרא. רבא ויקירא. שהיה מלך גדול ומכובד שנאמר כה אמר המלך הגדול מלך אשור (ישעיה לו) [צורה ה, ן]. אל ארץ כארצכם. כן דרכי לרבעיה את האומות ממדינה למדינה. מלך פקח היה. היה לו לומר אל ארץ עובדי אלהים שהרי שיכיבו שדמיו שקר [מ"ב יח, לב]. יקוד יקוד. יקרף שריפה כשריפת אש. תחת כבודו ולא כבודו ממש. מתת בגדיהם יהיו נשרפין הבגדים הם מכבדים את האדם. ומדלא אמרה כאן פרש לנני שם הכבוד שעשה שם לאמיו כשכסה ערות מ אמיו שנאמר (בראשית ט') ויקח שם ויפת וגומר [ישעיה י, טז]. ל' יומן משמע ליה מתת כבודו כמו מתת דגליו נשון מתמתת וכבודו היינו בגדיו והכי קאמר מתת בגדיהם מילוחיו של מתרגיו יקד יקוד ולא בגדיהם נשרפו [שבת קיג:]. מכבדותי. שנתכבדין בעליהן [שם]. תחת כבודו ממש. ותתת כבודו נשרף ולא כבודו ממש ותתת כבודו גופו הוא ולכך כשריפת אני אהכון כבודו גופו הוא ולכך כשריפת שמה וגוף קיים כדאמרינן בפנהדרין כד' מיתות (נכ). [שם: ועיי"ש היטב].

ו) אינהו עדיפי מיניה וכו'. לימיל דגרלא[מ] בעלמא קתני הכא ומילתא בחמי נפשה היא וכרוב ספרים איכה כתובה: מ"ש איבעות. לכתיב אבל מרבה גדולה נפלה עליהם: לינשוף. לגלוג: במקום הטנופת. דלא מצי קרי: לימא הכי. לחש לומר לך אבל העזים והכיתני: מ"ס שבמיצה למרבה המשרה שמוס לכך נפתח לומר נפתמו הדברים שעלו ממתשבה ולא נעשה[ס] ל"ל שבקש הקב"ה לפתוח לרומיהן של ישראל שבקש לעשותו משיח ומורי רבי פירש לפי שנפתח פיו של חזקיה ולא אמר שירה: כל הנפים הללו. שיגיל מסגתריב ומתרפא מחליו: שר העולם. מלאך שכל העולם מסור בידו: שמענו צבי לצדיק. שר העולם שאמר עשה נציונו של צדיק: רזי לי רזי לי. נסתרות שלי הן ואני יודע על מה מעכבו: אמר נביא אוי לי עד מתי. יצא משיח: עד דאתי בזוזי ובזוזי דבזוזי. עד שנתמזזו[ן] שונאי ישראל כמה פעמים: שר הרוחות. שהנשמות נפקדות אצלו והיינו משא דומה כך אמר דומה אלי קוראין הרוחות על עפקי שעיר עשו ואומר[ס] לי שומר מה מלילה הקב"ה שהוא שומר מה אומר מן הגלות שהוא כלילה: שומר מה מליל. מה דבר מתי קץ הגאולה מליל זה: [ע]אתא בקר. נמתיה ואיתי שפרים אלא כמיב בהו ונכון אמר להם השר כך אמר שומר הקב"ה אתא בקר גאולה תבא וגם לילה אצל מתחלה תהיה גלות הרבה. ל"ל[פ] שיגאלו ויבנה מקדש שני ויחזרו[צ] ויגלו גלות זה. ל"ל וגם לילה לרשעים וכן תרגומו מוכיח אית אגר בעדיקיא ואית פורענות לרשיעיא: אם תבעיון. אם מבקשו להגאל: בעיו. בקשו רחמים: שובו. בתשובה ואתיו לגאולה: גאני הוא. דבר מגוזה עשו: חרב חדה. שמל את עצמו ונתגייל: חדודין חדודין. קמטין קמטין שהיה מילר מחד על מפלת מלרים: גיורא עד עשרה דרי. הכי הוא משל בני אדם ומיהו יתרו [ל]לו עשירי הוה: פלא

אינהו עדיפי מיניה ואיהו עדיף מנייהו אינהו עדיפי מיניה דאינהו נביאי ואיהו לאו נביא ואיהו עדיף מנייהו דאיהו חזא ואינהו לא חזו וכי מאחר דלא חזו מאי טעמא איבעות אע"ג דאינהו לא חזו מידי מזליידו חזי אמר רבינא ש"מ האי מאן דמבעית אף על גב דאיהו לא חזי מזליה חזי מאי תקנתיה [מ] לינשוף מדוכתיה ארבעה גרמידי אי נמי ליקרי קרית שמע ואי קאי במקום הטנופת לימא הכי עייא דבי טבחא שמינא מינאי [א] למרבה המשרה ולשלום אין קץ וגו' א"ר תנחום דרש בר קפרא בציפורי מפני מה כל מ"ם שבאמצע תיבה פתוח וזה סתום ביקש הקב"ה לעשות חזקיהו משיח וסנחריב גוג ומגוג אמרה מדת הדין לפני הקב"ה רבש"ע ומה דוד מלך ישראל שאמר כמה שירות ותשבחות לפניך לא עשיתו משיח חזקיה שעשית לו כל הנסים הללו ולא אמר שירה לפניך תעשהו משיח לכך נסתתם מיד פתחה הארץ ואמרה לפניו רבש"ע אני אומרת לפניך שירה תחת צדיק זה ועשהו משיח פתחה ואמרה שירה לפניו שנאמר [ב] מכנף הארץ זמירות שמענו צבי לצדיק וגו' אמר שר העולם לפניו רבש"ע צביונו עשה לצדיק זה יצאה בת קול ואמרה רזי לי רזי לי אמר נביא אוי לי אוי לי[פ] עד מתי יצאה בת קול ואמרה [ג] בוגדים בגדו ובגד בוגדים בגדו ואמר רבא ואיתימא ר' יצחק עד דאתו בזוזי ובזוזי דבזוזי [ד] משא דומה אלי קורא משעיר שומר מה מלילה שומר מה מליל וגו' א"ר יוחנן אותו מלאך הממונה על הרוחות דומה שמו נתקבצו כל הרוחות אצל דומה אמרו לו שומר מה מלילה שומר מה מליל [א] [ד] אמר שומר אתא בקר וגם לילה אם תבעיון בעיו שובו אתיו תנא משום רבי פפיים גאני הוא לחזקיה

וסייעתו שלא אמרו שירה עד שפתחה הארץ ואמרה שירה שנא' [ב] מכנף הארץ זמירות שמענו צבי לצדיק וגו' כיוצא בדבר אתה אומר [ה] ויאמר יתרו ברוך ה' אשר הציל אתכם תנא משום רבי פפיים גאני הוא למשה וששים ריבוא שלא אמרו ברוך עד שבא יתרו ואמר ברוך ה' [ו] ויחד יתרו רב ושמואל רב אמר שהעביר חרב חדה על בשרו ושמואל אמר שנעשה חדודים חדודים כל בשרו אמר רב [ז] [ח] היינו דאמרי אינשי גיורא עד עשרה דרי לא תבזה ארמאי קמיה [ט] לכן ישלח האדון ה' צבאות במשמניו רזון מאי במשמניו רזון אמר הקב"ה יבא חזקיהו שיש לו שמונה שמות ויפרע מסנחריב שיש לו שמונה שמות חזקיה דכתיב [י] כי ילד יולד לנו בן ניתן לנו ותהי המשרה על שכמו ויקרא שמו פלא יועץ אל גבור אבי עד שר שלום והאיכא חזקיה שחזקו יה דבר אחר חזקיה שחיזק את ישראל לאביהם שבשמים סנחריב דכתיב ביה [ג] [כ] תגלת פלאסר [ל] פלנאסר [מ] שלמנאסר [נ] פול [ס] סרגון (סרגין) [ע] אסנפר רבא ויקירא והאיכא סנחריב שסיחתו ריב דבר אחר שסח וניחר דברים כלפי מעלה א"ר יוחנן מפני מה זכה אותו רשע לקרותו אסנפר רבא ויקירא מפני שלא סיפר בגנותה של ארץ ישראל שנאמר [פ] עד בואי ולקחתי אתכם אל ארץ כארצכם רב ושמואל חד אמר מלך פקח היה וחד אמר מלך טיפש היה למאן דאמר מלך פקח היה אי אמינא להו עדיפא מארעייכו אמרו קא משקרת ומאן דאמר מלך טיפש היה אם כן מאי רבותיה להיכא אגלי להו מר זוטרא אמר לאפריקי ורבי חנינא אמר להרי סלוג אבל ישראל ספרו בגנותה של ארץ ישראל כי מטו שוש אמרי שויא כי ארעין כי מטו עלמין אמרו כעלמין כי מטו שוש תרי אמרי על חד תרין [צ] [ק] ותחת כבודו [יקד] יקוד כיקוד אש א"ר יוחנן תחת כבודו ולא כבודו ממש [ר] כי הא דרבי יוחנן קרי ליה למאני מכבדותי[ש] רבי אלעזר אמר תחת כבודו ממש כשריפת בני אהרן מה להלן [ת] שריפת נשמה וגוף קיים אף כאן שריפת נשמה וגוף קיים תנא משמיה דרבי יהושע בן קרחה פרעה שחירף בעצמו נפרע הקב"ה ממנו בעצמו סנחריב שחירף

ע"י

יוצא מן גבור אבי עד שר שלום: שחיזק ישראל. העוסקין בתורה כדלקמן: תגלת פלאסר. שם אחד הוא דכתיב בימי פקח בן רמליה בא תגלת פלנאסר מלך אשור: אסנפר חד רבא חד ויקירא חד: בלפי מעלה. כדלקמן שחירף ע"י מלאך: אל ארץ כארצכם. ולא אמר מוטבת מארצכם: קא משקרת. שהרי אין ארץ מעולה בימנה ולכן לא אמר מוטבת מארצכם: להיכא אגלינהו. סגמריב לעשרת השבטים דכתיב (מלכים ב יח) ויגתם בחלח ובחבור נהר גוזן וערי מדי הי מינהו אותן מקומות: אבל ישראל. כי אגלינהו סגמריב ספרו בגנותה של א"י דכי מטו לאותו מקום שמו שוש אמרו שוש לארעין וכשבאו לאותו מקום שמו עלמין אמרו כי עלמין זה המקום שהיה לירושלים שנקלקלת מ"מ עולמים[ו]: כשבאו למקום ששמו שוש תרי אמרו על חד תרין. כלומר זה יפה פי שיש במקומנו ועל שם כך נקלקלו כל אותן מקומות כך: ה"ג בכבודו ולא כבודו ממש. דכבודו ממש משמע בשרו וגופו תחת כבודו משמע תחת הגוף והכשר כלומר נשמה שבמוך הגוף והשתא אמר תחת כבודו ולא כבודו ממש נשמה שבמוך הגוף אלא הלי כבודו היינו בגדיו דתחת בגדיהם נשרפו וכי הא דרבי יוחנן וכו' דכל הגוף נשרף תחת הבגדים ולא גרסי' תחת כבודו ולא תחת כבודו ממש דמשמע דמקרא נפקא לזה דהאי תחת כבודו לא תחת כבודו[ל] ממש ומהיכא תיפוק ליה הלי אכל השתא דדרשא[מ] בעלמא דרש ליה: תחת כבודו ממש. תחת גופו ממש שהגוף קיים ונשמה נשרפת: בעצמו. הוא עצמו ולא ע"י שליח לא היה ביזוי כל כך ולכך הקב"ה כמו כן נפרע ממנו בעצמו ולא נתמיים כל כך דאיהו דומה מתמיים מן הגדול למתמיים מן הקטן[נ]: על

[א] גמ' שומר מה מליל. ר"ב לא אתא בוקר. כן גי' רש"י: [ב] שם אמר רב. ר"ב פפא: [ג] שם תגלת פלאסר. ר"ב פלסר פלנסר וזה סדרן פול תגלת פלאסר (מ"ב טו) תגלת פלסר (שם טז) תגלת פלנאסר תגלת פלנסר (דה"ל ה) שלמנאסר סרגון אסנפר (ונזה ח"ל למה אסנפר) רש"י מד"ה אסנפר):

תורה אור השלם

א) לְמַרְבֵּה הַמִּשְׂרָה וּלְשָׁלוֹם אֵין קֵץ עַל כִּסֵּא דָוִד וְעַל מַמְלַכְתּוֹ לְהָכִין אֹתָהּ וּלְסַעֲדָהּ בְּמִשְׁפָּט וּבִצְדָקָה מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם קִנְאַת יְיָ צְבָאוֹת תַּעֲשֶׂה זֹאת: [ישעיה ט, ו]

ב) מִכְּנַף הָאָרֶץ זְמִרֹת שָׁמָעְנוּ צְבִי לַצַּדִּיק וָאֹמַר רָזִי לִי רָזִי לִי אוֹי לִי בֹּגְדִים בָּגָדוּ וּבֶגֶד בּוֹגְדִים בָּגָדוּ: [ישעיה כד, טז]

ג) מַשָּׂא דּוּמָה אֵלַי קֹרֵא מִשֵּׂעִיר שֹׁמֵר מַה מִּלַּיְלָה שֹׁמֵר מַה מִּלַּיְלָה: [ישעיה כא, יא]

ד) אָמַר שֹׁמֵר אָתָה בֹקֶר וְגַם לָיְלָה אִם תִּבְעָיוּן בְּעִיּוּ שׁוּבוּ אֲתָיוּ: [ישעיה כא, יב]

ה) וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ בָּרוּךְ יְיָ אֲשֶׁר הִצִּיל אֶתְכֶם מִיַּד מִצְרַיִם וּמִיַּד פַּרְעֹה אֲשֶׁר הִצִּיל אֶת הָעָם מִתַּחַת יַד מִצְרָיִם: [שמות יח, י]

ו) וַיַּחַד יִתְרוֹ עַל כָּל הַטּוֹבָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה לְיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הִצִּילוֹ מִיַּד מִצְרָיִם: [שמות יח, מ]

ז) לָכֵן יִשְׁלַח הָאֲדוֹן יְיָ צְבָאוֹת בִּמְשִׁמְנָיו רָזוֹן וְתַחַת כְּבֹדוֹ יִקַּד יְקֹד כִּיקוֹד אֵשׁ: [ישעיה י, טז]

ח) כִּי יָלַד יֶלֶד לָנוּ בֵּן נִתַּן לָנוּ וַתְּהִי הַמִּשְׂרָה עַל שִׁכְמוֹ וַיִּקְרָא שְׁמוֹ פֶּלֶא יוֹעֵץ אֵל גִּבּוֹר אֲבִי עַד שַׂר שָׁלוֹם: [ישעיה ט, ה]

ט) כִּימֵי פֶּקַח מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל בָּא תִגְלַת פִּלְאֶסֶר מֶלֶךְ אַשּׁוּר וַיִּקַּח אֶת עִיּוֹן וְאֶת אָבֵל בֵּית מַעֲכָה וְאֶת יָנוֹחַ וְאֶת קֶדֶשׁ וְאֶת חָצוֹר וְאֶת הַגִּלְעָד וְאֶת הַגָּלִיל כֹּל אֶרֶץ נַפְתָּלִי וַיַּגְלֵם אַשּׁוּרָה: [מלכים ב טו, כט]

י) וַיָּבֹא עָלָיו תִּגְלַת פִּלְנֶסֶר מֶלֶךְ אַשּׁוּר וַיְהִי לוֹ לְעַבְדָּה וַיִּשָּׁא לוֹ מִנְחָה: [דברי הימים ב כח, כ]

כ) עָלָיו עָלָה שַׁלְמַנְאֶסֶר מֶלֶךְ אַשּׁוּר וַיְהִי לוֹ הוֹשֵׁעַ עֶבֶד וַיָּשֶׁב לוֹ מִנְחָה: [מלכים ב יז, ג]

ל) בָּא פּוּל מֶלֶךְ אַשּׁוּר עַל הָאָרֶץ וַיִּתֵּן מְנַחֵם לְפוּל אֶלֶף כִּכַּר כֶּסֶף לְהָיוֹת יָדוֹ אִתּוֹ לְהַחֲזִיק הַמַּמְלָכָה בְּיָדוֹ: [מלכים ב טו, יט] מ) בַּשְּׁנַת בֹּא תַרְתָּן אַשְׁדֹּדָה בִּשְׁלֹח אֹתוֹ סַרְגּוֹן מֶלֶךְ אַשּׁוּר וַיִּלָּחֶם בְּאַשְׁדּוֹד וַיִּלְכְּדָהּ: [ישעיה כ, א] נ) וּשְׁאָר אַמַּיָא דִּי הַגְלֵי אָסְנַפַּר רַבָּא וְיַקִּירָא וְהוֹתֵב הִמּוֹ בְּקִרְיָה דִּי שֹׁמְרָיִן וּשְׁאָר עֲבַר נַהֲרָה וּכְנָעָנָה: [עזרא ד, י] ס) עַד בֹּאִי וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם אֶל אֶרֶץ כְּאַרְצְכֶם אֶרֶץ דָּגָן וְתִירוֹשׁ אֶרֶץ לֶחֶם וּכְרָמִים אֶרֶץ זַיִת יִצְהָר וּדְבָשׁ וִחְיוּ וְלֹא תָמֻתוּ וְאַל תִּשְׁמְעוּ אֶל חִזְקִיָּהוּ כִּי יַסִּית אֶתְכֶם לֵאמֹר יְיָ יַצִּילֵנוּ: [מלכים ב יח, לב]

הודפס מאתר אוצר החכמה tablet.otzar.org תלמוד בבלי <עוז והדר> - כה סנהדרין עמוד 198

[דף צג ע"ב - צד ע"א]

יודע מגגן בכנור והוא אמר יודע נגן ולא אמר בכנור גם כל המעלות גבור חיל וגו' דמשב מי בקש ממנו מזה דרשו דיודע נגן לאו בכנור קאמר אלא יודע לשאול ובענין זה גם הומיף לומר ולספר בו מה אלא בקשו שהוא גבור חיל דהיינו גבור בתורה להשיב וכן אים מלחמה כו' וכוונתו ללשון הרע כדאמר בפרק גט פשוט א) כל המספר בטומתו של חברו יותר מדאי גא לידי רעתו וקאמר התם בבהאי גוונא כלך לך מלשון הרע זה ומ"ש דבשאול כתיב כל אשר יפנה ירשיע דמלת ירשיע לא יתכן לפי פשוטו כדעת המפרשים שהלית במלחמות שאינו נאמר כן לגבי דוד אבל מלת רשע נאמר בכל מקום בעובר על דברי תורה ואפי' קרא דמייתי בדוד וכל אשר יפנה יצליח לא נמצא במקרא: **משיח דכתיב ונחה עליו רוח וגו'.** לפי פירוש רש"י נראה דרוח ה' הוא הכללי והחכמה וביראה עלה וגבורה דעת וראת ה' המה הפרטיים שהם דמיימי והריטו בראת ה' לא למראה וגו' הוא מלאת באמפי דפשיה דרבי אלכסנדרי מפרש לה ורבא מפרש לה בענין אחר ודאמר רבי אליעזר שהטעינו מצות ויסורים רצה לומר שהטעינו מצות שבו זכה להיות הגואל גם הטעינו יסורין לקבל עונות ישראל כדאמרינן לקמן בפירקין ב) דיתיב בני עניי סובלי חלאים דכתיב ג) מחולל מפשעינו ודיתה דבר זה לרמיים שע"י טעינת הרמיים וטורח טחינת הרמיים אחר כך זוכה ליהנות ממנו מטחינתו כך זוכין ישראל בגאולה ע"י הטעינת מצות ויסורין במשיח: **ורבא דאמר דמורח ודאין דכתיב לא למראה וגו'.** פירש"י ואפי' הכי שופט בצדק דליס עכ"ל ויותר נראה לפרש בהיפך זה דלא למראה עיניו ישפוט דלף שאמרו ד) אין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות מ"מ אפשר שיטעה בו בשוגג וכן למשמע אזניו אפשר שאין שופט בדק לפי האמת שהבעל דין יטעה בטענתו על ידי משמע אוזן בעדות שקר הדיין אינו שופט בדק לפי האמת אבל משיח לא יטעה בכל זה שיהיה מורה ודאין דהיינו בחוש הריח ידין עם מי האמת דאין בו טעות כמו בחוש הראייה והשמיעה שזכר והוא כי חוש הריח הוא רוחני מחלק הנשמה כמ"ש ה) כל הנשמה תהלל יה איזה דבר שהנשמה נהנה ממנו זו הריח אבל שאר החושים יותר גופניים וטעות מצוי בהם וק"ל: **בר כוזיבא מלך תרתין שנין כו'.** בגיטין היה מולך ואיתא במדרשות ו) שגם ר"ע טעה בו מתחלה ודרש עליו דרך כוכב מיעקב ע"ש: **כריבדא דכוסילתא כו'.** עי' פרש"י וכתב הרש"ל ר"ל לפרש שלא היה בהן רושם כלל כו' עכ"ל וכן נראה מפי ר' סעדיה ועי' בפירושו של דניאל בפי' אלו הבשר דבריס שזכר כלן: **והיו סריסים כו'.** כמה לשונות סריסים דכתיבי גם במלכי ישראל ואינו דומה שהיו מסרסים את עבדיהם כדי שיהיו פנוים לעבודתם וכן למ"ד שנסתרסה ע"ז בימיהם לא שייך בכמה כתובים דכתיב בהו סריסים כמו בשמואל דכתיב ונתן לסריסיו ולעבדיו דלא שייך לפרושי בה לא סריסים ממש ולא שנסתרסה ע"ז אלא סרים פירוש מסרת והרבה כתובים כמוהו וי"ל דהכא לא ניחא להו לפרושי סריסים משברתים כיון דבא יעשיה להתנבא לחזקיה פורעניות על בניו ואין זה פורעניות דמשברתים בהיכל מלך הוא חשיבות שלא יהיו שפלים בעיני המלך ומלת סרים בכ"מ מורה על עבד חשוב בעיני המלך כמ"ש בתרגום לסריסיו ולעבדיו לבנרבוהי ולעבדוהי וכן בכ"מ וע"כ נאו לומר דהיינו פורעניות דסריסים ממש ומתן דאמר שנסתרסה ע"ז דהיינו שיצאו לידי נסיון שיעליבו אותן סריסים לגבי אריות וכן לסריסים אשר ישמרו את שבתותי וגו' לא היה לו לקרות אותן סריסים לגבי הקב"ה אי לאו שנסתרסה ע"ז ומזה יתישב למ"ד סריסים ממש הא והא איתא מי הכריחו לפרש הא והא כיון דע"כ הסריסים אשר ישמרו שבתותי לא יתפרש ביה אלא שנסתרסה ע"ז נימא והיו סריסים בהיכל מלך נמי הכי יתפרש די"ל דלא משמע ליה פורעניות שנסתרסה ע"ז בימיהם אלא דאיתא נמי סריסים ממש והיינו ודאי פורעניות ואמר היינו דכתיב וחבל לא איתי בהון למתי דבעי למימר שהתא דחבל לא איתי בהון היינו דקודם שהושלכו לא היה בהן כל מום י"ל שזכר זה כאן ששמח המלך בהשלכן שרואים היו בהיכל מלך שראה בהם דלא הוה בהו חבל ומום: ואמר **מבנים שהיו להם כבר כו'.** וכן ואל יאמר הסרים הן אני עץ יבש מבנים שהיו להם כבר: ואמר **זה ספר דניאל שנקרא על שמו.** לאפוקי מנמשיה בן מכליה דלקמן והוא זרובבל שהיה ג"כ בכלל סריסי המלך וברישא דקרא אמר ונתתי להם לסריסים בניתי ונחומותי יד ושם דהיינו שע"י תפלות דניאל וחנניה וזרובבל וחביריו תבנה חומות ירושלים וב"ה אבל בסיפיה דקרא כתב לשון יחיד שם עולם אתן לו דהיינו שם הספר שהוא שם עולם אתן לו לדניאל לבד ולא לשאר הסריסים שהוא זרובבל דמסיק מכדי כל מילי דעזרא נחמיה כו' דנחמיה הוא זרובבל והוא עלה קודם שעלה עזרא והוא כתב כל הספר כנראה מעניניו ולא נקרא על שמו אלא שנקרא ספר עזרא: ואמר **מפני כו' דוד נמי מימר אמר זכרני** וגו'. נמשכת ראש השנה פרק י"ט ז) נמי מדמה להו לענין זכרון של יחיד מיהו מחלק בהו הכא דדוד רחמי הוא דקבעי ר"ל אלא נקש לזכרהו לטובה מעשיו הטובים אלא שיזכרהו ברחמים שלו יתברך ב"ה משא"כ נחמיה שבקש לזכרהו לטובה מעשו מעשיו בזה לא עשה להוגן שכל מעשי האדם לטובה אינן כדי לזכותו אם לא ברחמים שלו יש"ה חן): **ואף על דניאל כו'.** שהרי דמיאל גם כן היה פחת ואלעזר קודם ונחמיה כדמוכחי קראי: ואמר **ומנלן דגדול ממנו כו' דאינהו נביאי ואיהו לאו נביא כו'.** לכאורה דר"ל דדניאל לאו נביא הוה והמראות דראה הן ברוח"ק ע"כ לא נמנה ספר דניאל מכלל הנביאים אלא בכלל כתובים שהוא ברוח"ק אבל קשה דא"כ כיון דדניאל נמי גדול היה מהן דהוא חזי והן לא חזו אע"ג דאינהו נביאי הוו והוא לא הוה נביא אינא אומר דנחמיה היה גדול נמי היה גדול מהם והיה גדול נמי מדניאל ט) וי"ל דאין לנו לומר כן דנחמיה היה גדול מהן כיון דלא מצינו בה במה שהיה גדול מהן כמו שמצינו בדניאל דהוא חזי והן לא חזו ושוב

ראיתי בפרש"י בפ"ק דמגילה י) שהרגיש קצת בזה דאיתהו נביאי שנתנבאו לישראל בשליחותו של מקום והוא לא נשתלח לישראל בשום נבואה עכ"ל דר"ל דוודאי דניאל נמי נביא הוה שהרי ראה כמה נביאות אלא שלא נשתלח בשום נבואה אבל מ"כ בפשיטות ה"ל להוכיח דדניאל גדול מנחמיה שהוא היה נביא ונחמיה לא היה נביא וק"ל: ומ"ש **ומאן נינהו אנשים כו'.** דהכי משמע קרא והאנשים אשר היו עמי והיו ראוים לראות מראות הנבואה ולא ראו וגו' והן הם הראוים לראות דלא מצינו נביאים בתומו דור רק אלו חגי זכריה ומלאכי וק"ל:

ח"א דף צד ע"א מזלייהו חזי. פירוש רש"י פרק קמא דמגילה כ) שר של כל אדם למעלה עכ"ל: **ליקרי קריאת שמע כו'.** אף על גב דאסור להתרפאות בדברי תורה הכא אף על גב דאיירי בשכבר אינעית לא מקרי רק להגן דשרי כדאמרינן בפרק ידיעות הטומאה ל): **למרבה המשרה וגו'.** רוב דברי המאמר י"ל דדרשו מתוך פסוקים האלו כי ילד יולד לנו וגו' למרבה המשרה וגו' שנבואה זו נאמר על חזקיה כמו שכתבו המפרשים ואמר שאותו הילד היה מחלת המחשבה שבקש הקב"ה לעשותו משיח ותהי המשרה על שכמו ויקרא שמו פלא גו' אלו השמות ראוים להיות במשיח אבל אמר בקטרוגו של מדת הדין לא נתקיימו בו כל אלו המעלות שיהיו במשיח לעתיד רק נתקיים בו למרבה המשרה לשלום לו מסתריב אבל אין זה קץ הגאולה שיהיה הוא משיח יושב על כסא דוד ועל ממלכתו וגו' ועד עולם וגו' וזה שהזכיר על כסא דוד שהוא קטרוגו של מה"ד לאיך יסד חזקיה על כסא דוד עד עולם ומה דוד גופיה שאמר כמה שירות כו' ומסיים קנאת ה' צבאות מעשה זאת להסכים מזה בקטרוגו של מה"ד ולכך נסמכה המ"ס בתחלת דברי הענין של מה"ד מ"ס של למרבה המשרה לומר לו שנסתם אז קץ הגאולה ואמר שסתמה הארץ כו' ר"ל הארץ הילודה היא ארץ ישראל דכל זמן שישראל בגלות גם הארץ היא תולה את שבתותיה וכאלו היא נאבלות בכמה עניינים ע"כ פתחה לומר שירה תחת הצדיק חזקיה שלא תחרב ויהיה חזקיה משיח שיחזרו גם י' השבטים שכבר גלו וישבו בארץ לזכות בה בכמה מצות וז"ש זמירות שמענו ע"ד מ) זמירות היו לי תקון וגו': ואמר **שאמר שר שולם.** עיין פרש"י ובתוס' פרק א"ע נ) ופ"ק דיבמות ס) כתבו שהוא מע"ת: ואמר **עשה צביונו לצדיק.** ר"ל שהארץ א"י נקראת ארץ לפי ע"ש זה שהיא עושה צביונו של מקום לומר שירה תחת הצדיק וציונא בה אמרי' בסוף בחוצות ע) ותחתי לפי בארץ החיים ארץ שלציוני בה כו' ואמר רזי לי רזי לי וגו' הכפל בזה עיין במפרשים ולפי דרש הכא נראה לומר דה"ש רזי לי אתחלת המחשבה לעשות חזקיה משיח ורזי לי סוד הגאולה שלא עשיתיו משיח אז שאמר רזי לי רזי לי על שני החורבנות שיהיו אם לא יהיה חזקיה משיח. ואמר הגיעה ישעיה אוי לי עד מתי לפי שאותו דור היה כולו זכאי כדאמרי' בפירקין שבדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו אלא ע"ה ואם דור זה לא יזכה למשיח עד מתי יצא שיהיה דור היותר רשעי לכך: ואמר **יצתה בת קול כו' עד דאתי בזזוזי כו'.** עיין פרש"י ונעורון ערך בז פי' באיש שודדים על ארץ ישראל ובאיש שודדים אחרים ושודדים הסודדים וישראל עמהם הנוגדים ריקם תרגום בזוזים וריקין עכ"ל: **דומה אלי גו' מלאך הממונה על הרוחות כו'.** לפי פשוטו הוא שם אומה כמו משמע ודומה וגו' אבל הוא מבני ישמעאל ולא יתכן בו קורא משעיר וע"כ דרשו כי בשלא נעשה חזקיה משיח ונגזרו הגליות והמורכן שני פעמים הנשמות ווילדי גיהנם הם המבקשים נתחייתם להיות עולים מגיהנם לזמן הגאולה בא אל המלאך דומה הממונה עליהם ורמז לו ולא כל יורדי דומה כמעט שכנה דומה נפשי וא"ל שומר מה מלילה שומר מה מליל כפול הענין ע"ש שני הגליות האחד מבבל והשני משעיר ונקט קורא משעיר לפי שממנו יהיו נגאלים אחר אריכות הגלות בו ור"ל מה מלילה מה מליל עד מתי יהיו הלילות והגלות ולפי גירסת הספרים לא אתא בוקר ר"ל וכי לא יבא בקר וגאולה בין ב' הגליות הדומים לילות ואמר שאמר שומר אתא בוקר שיהיה גאולה ביניהם דהיינו בית שני מ"ך שבה אבל הלילה שאחריה והגלות משעיר נסתם בו הקץ והדבר תלוי בתפלת רחמים ותשובה אם תצעקון גו' וק"ל: **שלא אמרו ברוך כו'.** כבר מצינו בכמה כתובים הקודמים שנאמר ברוך ה' במאורעות נס אמר פ) ברוך ה' אלהי שם גו' ואליעזר עבד אברהם אמר צ) ברוך ה' אלהי אברהם אשר לא עזב גו' אלא דה"ק גנאי לי למשה וס' רבוא שלא אמרו ברוך ה' גו' על נס עצמם עד שבא יתרו ואמר ברוך ה' על ניסם משום דהוה נס דרמים כדאמרינן פרק הרואה ק) וק"ל: **ויחד יתרו גו' רב אמר שהעביר כו'.** ובגירסת הילקוט א"ר פפא היינו כו' וכל"ל דלגירסתינו דרב מייתי ראיה לדברי שמואל בעל פלוגתיה ודרך התלמוד לומר בכה"ג תרגמא רב אליבא דשמואל ומדלא כתיב ויאמר וכתיב ויחד דרשו כך: ומ"ש **שהעביר חרב חדה כו'.** ופירש"י שמל את עצמו כו' עכ"ל ואיכא למידק ר) דהיאך לא היה יתרו נימול כבר שהרי ממדין היה ומדין מבני קטורה הוו שחיינן במילה כדמוכח בפ"ד מיתות ש) כמ"ש שם לפי' הרמב"ם בפירוש הלכות ע"ש וי"ל דלענין פריעת המילה קאמר הכא שהעביר חרב חדה על בשרו להעביר ליצן המעכבין הפריעה דאברהם לא היה נצטווה על הפריעה כדאיתא בפרק הערל ת): **עד י' דרי כו'.** פרש"י משל בני אדם ויתרו לא עשירי הוה עכ"ל. ובספר בחיי הוה פחת ואלעזר קודם ונחמיה כדמוכחי קראי: ואמר **מאי במשמניו רזון כו'.** ר"ל מאי בשמניו שהרי קפ"ה אלף והכרנו ע"ש ואין להאריך: **מאי במשמניו רזון כו'.** ר"ל מאי בשמניו שהרי קפ"ה אלף והכרנו ע"י מלאך ולא היו כולן שמנים ולית ליה הך דרשה דלקמן בשמנים דאית בהו דהיינו רשעי גייהנם ולכך דרש בשמניו אלשון שמונה דהיינו מ' שמות שהיו לו לאתריב למעלתו נפתח מהם ומעשה חזון מהם שלא עמדו לו כמו שעמדו הם' שמות לחזקיה: ומ"ש **והאיכא חזקיהו שחזקו יה.** ר"ל שחזקו יה כנגד אתריב שהיה חזק ברוב עם מחזקיה א"ש שחזקו יה מאליו: **סנחריב דכתיב ביה תגלת פלאסר כו'.** פימי אחז כתיב ושלח אחז אל תגלת

חכמת שלמה הגהות

ודאין שמריח באדם כו' ויודע מי החייב. כל"ל והס"ד: **רש"י בד"ה אשר אין כו' וטובי מראה כו'.** כל"ל: **רש"י בד"ה ר' חנניא כו' בבל ור' שמואל בר נחמני דאמר כו'.** כל"ל והד"ת: **רש"י בד"ה חבל די כו' איכא ופריך לחבלא כו'.** כל"ל:

רש"י בד"ה בנים שהיו להן כבר מתו כו'. כל"ל: **רש"י בד"ה אמר רב יוסף לאו אהכי כו'.** כל"ל:

דף צד ע"א גמ' אמר נביא אוי לי עד מתי כו' קורא משעיר כו' שומר מה

הגהות והערות

א) ב"ב דף קסד ע"ב. ב) לקמן דף צח ע"א. ג) ישעיה נג, ה. ד) לעיל דף ו ע"ב. ה) ברכות דף מג ע"ב. ו) ע' איכה רבה עה"פ בלע ה' ועי' ברמב"ם סוף הל' משפטים וז"ל ר"ה היה נושא כליו של בן כוזיבא. ז) דף לב ע"ב. ח) וע' ביערות דבש (ח"א דרשה טו, וכן הוא בענף יוסף) דאין בדין שבן אדם יקבל שכר על מעשיו הטובים דבלא עזרת ה' לא היה יכול לעשות שום מעשה טוב, ולכן הזכיר דוד שם ה' שהוא מדת הרחמים. ט) עיין סנהדרי' קטנה ובעיון יעקב. י) דף ג ע"א ד"ה דאינהו. כ) דף ג ע"א. ל) שבועות דף טו ע"ב. מ) תהלים קיט, נד. נ) חולין דף ס ע"א. ס) דף טז ע"ב. ע) דף קיא ע"א. פ) בראשית ט, כו. צ) בראשית כד, כו. ק) ברכות דף נד ע"א. ר) עיין חת"ס עה"ת פרשת יתרו עמוד פח שמתרץ הקושיא שנהי שמצוות כריתת הערלה יצא מ"מ לענין גירות במה יכנס תחת כנפי השכינה אם לא בהטפת דם ברית על דעת להתקדש תחת כנפי השכינה. ש) לעיל דף נט ע"ב. ת) יבמות דף עא ע"א.

הודפס מאתר אוצר החכמה tablet.otzar.org תלמוד בבלי <עוז והדר> - כה סנהדרין עמוד 379

[דף צד ע"א - צד ע"ב]

פלאסר וכן שלמנאסר בימי הושע בן אלה וסנחריב בימי חזקיה היה ואפשר שקבלה היה בידם שכל זה אחד הוא: **שסיחתו ריב כו'**. יש לפרש שהיה מדבר להם בלשון יהודית כדי שיריבו ישראל עם חזקיה כמ"ש אל ישיא אחכם חזקיה וגו' ואל (יבקע) [יבטח] ואל תשמעון וגו': **כי ממנו שוש אמרי שויא כי ארעין כו'**. קרא לוחה שוש ע"ש שאמרו שהיא טובה כמ"י שנאמר הא) יפה נוף משוש כל הארץ: **ותחת כבודו וגו'**. ובפרק אלו קשרים ב) גרסינן ר"א אומר תחת כבודו ממש רשב"ג אומר כשריפת בני כו' וע"ש ברש"י פלוגתייהו ושם יעוקר. וכתב הרד"ק ומ"ש שכמוש מנפש ועד בשר יכלה וגו' כו' מסייע למי שאומר כי הנפש שם הגוף בשרמו והפסוק שאמר ויעמימו בנקר והנה כולם פגרים מתים מסייע למי שאמר נשמה נשרפה וגוף קיים כו' ונוכל למרץ ב' הפסוקים כי נשרף מקצת גופם עכ"ל ע"ש והנה הוא לא מירץ רק הפסוקים שאינם סותרים אבל לא מירץ הפסוקים לפי פלוגתייהו דע"כ מד מייניהו שבר דנשרף מקצת הגוף ומידך שבר נשרף כולו או דלא נשרף לגמרי ונראה ליישב דלמ"ד דהגוף לא נשרף לא תקשי ליה קרא מנפש ועד בשר וגו' דעד ולא עד בכלל ומ"ד דגם הגוף נשרף מ"מ שלדן קיימת ושפיר קאמר כולם פגרים מתים גו' וק"ל: **פרעה שחירף בעצמו כו'**. נראה מכאן לדמות פי' הרמב"ן בפרשת בא ג) שמפרש אהיא דמכילתא ועברתי מארץ מצרים אני ולא מלאך כו' שדרשו כן בענין שהכא דבר משה עם ישראל והיה ראוי שיאמר ועבר ה' והכה ה' ולכך דרשו ועברתי אני בעצמי כו' עכ"ל והכא מ"ש לפרש כן דהא לא כתיב הכא לשון מדבר בעדו אלא ויעבר ה' וגו' דרכא וגו' ואפ"ה אמרו שהקב"ה עשה בעצמו ולא ע"י שליח גם מה שפי' הרא"ש לפרש"י דוחלאי כל המעשים שבעולם אל הש"ם הם מתייחסים אע"פ שנעשים על ידי שלוחו מפני שהוא הסבה ראשונה והתם מיתורא דאני ה' דרשו כן כו' עכ"ל והתירץ ע"ש הכא מ"א לפרש כן דלא נכתב בהני קראי אני ה' והנראה דלפ שמלינו בכמה כתובים שלא מעשים הנעשין ע"י שלוחו הש"ם מתייחסים אל ה' מ"מ אינו מוכרח לומר כן בכ"מ ומ"ה היכא דאפשר לפרש כמשמעו ניחא להו טפי למימר דמעשים המתייחסים אל הש"ם הוא בעצמו עשאם ולא ע"י שליח ולזה הכא טיעבר ה' וגו' ודרכא בים וגו' וכן בהיא דמכילתא ועברתי וגו' טפי ניחא להו לפרש להיות הדברים כמשמען שהוא עשאן ולא על ידי שליח והכא מייתי קרא ויעבר ה' וגו' ולא מייתי קרא דלקמיה ועברתי וגו' דמייתי במכילתא היינו משום דהכא בפרעה גופיה קמשתעי שאמר מי ה' אשר אשמע וגו' ופרעה לא מת במכת בכורות עד קריעת ים סוף שהיה עמהם ולפי דרכנו יתיישב דרש"י ז"ל בחומש לא פי' כלום על ועברתי והכתי וגו' אלא גבי אני ה' פי' אני בעצמי אני ולא שליח עכ"ל היינו משום דדרכו לפרש פשט הכתוב וכיון דאפשר לפרשו דמעשה שלוחיו מתייחסים אליו הוית הדבר כפשט הכתוב בשאר מקומות דכמו כן לא פירש כלום הכא גבי ויעבר וגו' כיון דאפשר לפרשו על מעשה שלוחיו שמתייחסים אליו שכן נמצא בכמה כתובים אלא גבי אני ה' שהוא יותר קרוב לפשוטו לפרש כן למעט מאני ה' ולא שלוחי. וענין המאמר מצותא בפרש"י וקלא דחוק הוא דמה שייך ביום ובזוי בפורעניות שעלה הקב"ה עליהן אלא בגודל החמה והרוגז אמרו דאינו דומה עונש מי שחירף על ידי שליח למי שחירף על ידי עצמו דיש לנו לומר כביזוא בזה דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין ד) ואין שלוחו של אדם כמותו ולזה לא היה עונשו של סנחריב כ"כ שיהיה נפרע ממנו על ידי עצמו אבל בפרעה שחירף בעצמו היה רוגזו דהקב"ה כ"כ עד שנפרע ממנו על ידי עצמו והכ"ג מלינו בכמה מקומות להפליא הענין לעשות בעצמו וכן לענין הטובה כמ"ש באברהם ה). ויש לשאול בזה מהא דאמרי' לקמן ז) ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור וגו' במה הכה ר"א אומר ביד הכה שנאמר וירא ישראל את היד הגדולה היד שנתיר ליפרע מסנחריב ר' יהושע אומר וישמרו החרטומים אל פרעה אלצע אלהים היא אלצע שנתירה ליפרע מסנחריב כו' מהכא משמע בין למ"ד היד הגדולה ובין למ"ד אלצע אלהים שהקב"ה בעצמו נפרע מסנחריב כמו בפרעה ויש ליישב דהכא כמ"ד החם אלצע שנתירה ליפרע כו' דבכל י' מכות היו על ידי מלאכיו חוץ ממכת בכורות וקריעת ים סוף שהיו על ידי עצמו יתברך ב"ה דכתיב ועברתי וגו' אני ולא מלאך ובקריעת ים סוף דכתיב ויעבר ה' דלמרינן הכא ודאמרי' אלצע אלהים גבי מכות אחרות היינו שלוחיו ומלאכיו דקרויים אלהים כמ"ש בענין ראה נתתיך אלהים לפרעה אבל מכת בכורות וקריעת ים סוף היו על ידו יתברך ב"ה וז"ש בענין שחירף ע"י עצמו וכו' והכתובים מורים על זה שאמר ראה נתתיך אלהים דהיינו להכות את פרעה בעשר מכות שהיו באצבע אלהים אבל אני אקשה לבו בכל זאת שלא ישמע אליכם עד שאני בעצמי נפרע ממנו ונתתי את ידי וגו' שהיא מכת בכורות שהיתה ע"י יתברך ב"ה ואז והוצאתי את עמי הם הצדיקים שבישראל שהלכו ברצון ממצרים שנאמר ויהי בשלח פרעה ואמר עוד וידעו מצרים וגו' בנטותי את ידי על וגו' היא היד הגדולה שנאמר בקריעת ים סוף ואז והוצאתי את בני ישראל הם רשעי בני ישראל שנשתיירו במצרים עם דתן ואבירם כמ"ש בפ"י ולכך לא קרא אלו לא עמי ולא בנאותי כמו שקרא הראשונים גם דקדק לומר כאן מתוכם הם שנשארו בתוך המצרים ביציאת הראשונים ועל ב' כתות אלו אמר הכתוב בסוף פרשת שמות כי ביד חזקה ישלחם ובידך חזקה יגרשם כפל הענין בזה על שני יציאתם בב' מכות דהיינו מכת בכורות וקריעת ים סוף שקרויים ידו יתברך ב"ה שעל אותן שהלכו ממצרים

ע"י מכת בכורות אמר ישלחם ביד חזקה של הקב"ה יתברך ועל אותן שנשתיירו אמר וביד חזקה יגרשם ר"ל ע"י יד חזקה של הקב"ה שהיא קריעת ים סוף יגרשם וק"ל:

ח"א דף צד ע"ב כתיב מרום קיצו כו'. עיין פירש"י ולולי פירושו היה נראה יותר לפרש בהיפוך דמרום קיצו הוא דירה שלמעלה סופו של מרום שהוא רוכב בערבות ומלון קיצו הוא דירה של מטה סופו של מלון שהוא קדשי קדשים ששם מלון השכינה בין שני בדי ארון עש"ה בין שדי לין וק"ל: **דשמעיה לנביא דקאמר יען וגו'**. ורבשקה ישראל מומר הוה ז) ושמע כל זאת מישעיה הנביא וטעה כדלקמן שאמר הנביא עד לואר יגיע דהיינו ירושלים ועד ולא עד בכלל ואיהו יהיב דעתיה על כוליה ירושלים ועד לואר עד ועד בכלל ופי' הפסוק ברש"י שישעיה כאן ניבא על שנא וקייעמו שרלו למרוד בחזקיהו שמאסו בו על שרלאהו שלא היה טוחר בשלחן מלכים אלא אוכל ליערא ירק ועוסק בתורה כו' ולאו אם פקח כו' אוכל מ' שאה גוזלות בקינות ומליזן על חזקיהו וכו' וזהו ומשוש רלין וגו' אמר הקב"ה אוכלין אתם מתחוים אני מביא עליכם אוכלין הרבה כו' עכ"ל ע"ש באורך והייטו נמי דתרגומו לפי הדרש דנגדין בנייש ומסתפקין עצמן במועט ואין מבקשין ברב כמו רלין וכן רמליהו וע"ז הביא הדרש מאדת ה' בנית רשע היינו הקללה והמאלה שאין שבעין ברוב מאכל שיש להם בביתם אבל עוה לדיק יעורך שהמעט שלהם הברכה מצויה בו שמשבע לאותם כמ"ש ואכלתם לחמכם לשובע אוכל קמעא והוא מתברך במעיו וק"ל: **אין נמסר עם עיף כו'**. שעיף וכחם כחו על ידי התורה ולא יוכלו להלחם כנגדו אין רואי להמסר ביד המלכים לו לבטלו מן התורה: **וראוין הללו לעשות להם נס כעוברי הים כו'**. שזה הנס שהמלאך שרף קפ"ו אלף מחילו של סנחריב היה גם מפורסם כמו קריעת ים סוף וירדן ולכך היה ג"כ גליל פסח: **האי דישנא כו'**. ע' פירש"י בפ"ק דמגילה ח) וכפ' השוכר את הפועלים ט) מוכח דפרדיסנא מלשון דורון ומנחה הוא ומזה כתוב בערוך בערך פרדיסנא אם היינו מוצאין ספר שכתוב בו האי פרדיסנא להאי דיסנא הוה ניחא לן פרדיסנא מנחה דיסנא אדם גדול כדכתיב כל איש שמן וכל איש חיל עכ"ל וראה לי לפוס גירסא דאין נמי יש לפרש כן וכי האי דיסנא ואדם חשוב ראוי להאי פרדיסנא ומנחה וק"ל ין): **מאי אחר אמר רבינא לאחר שקפץ וכו'**. פי' אמרי שיהיו הדברים אמת שינא סנחריב נשבע על כך ואפשר שדרשו אחלה מלשון אלה ושבועה אבל אלו הגיד הדברים לחזקיהו הוה אמר לא בעמומיה בעינא ולא יהיו הדברים אמת דרלון ירלוו יעבה ועיין פירוש רש"י: ואמר **מיד קפץ הקב"ה** וגו'. ר"ל דלא נמנע בשביל בעמומיה דחזקיהו והייטו משום שדורו היה זוכה להעשות לסם גם כעוברי הים כו' כדאמרינן לעיל ז"ש נשבע ה' לבאות לאמר אם לא כאשר דמיתי וגו' אמר כאשר דמיתי כן היתה בלשון עבר וכאשר יעלה היא תקוס בלשון עתיד ולא לומר כאשר דמיתי למלרים כו' למען רבות מופתי וידעו מלרים וגו' וכן היתה במלרים כך נשבע ה' וכאשר יעלתי גם עתה רבות מופתי בסנחריב היא תקוס: **ועל הרי אבוסנו אר"י כו'**. עיין פירש"י ועוד נראה לפרש שהאמת הוא משל כמו שהחמור מוצא מזונותיו באמצע כן חזקיה וקייעמו שבטלו ממלאכתם כדי לעסוק בתורה כדלקמן לשמיר ולשית יהיה וכו' ומלאו מזונותיהם בריוח משלל סנחריב כדלקמן ואוסף שללכם וגו' והרי סנחריב וקייעתו נעשה לחזקיהו אבוס יא): ואמר **חובל עול כו'**. ע"פ מ"ש יב) כל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות כו' ונקט שמנו אף שלא חטו דורו של חזקיהו על גפנם שמביא מיפלה ומיטול תורה כדלקמן על שמנם חטו כדי להדליק ממנו בנהכ"נ ובנהמ"ד: **שנעץ חרב כו'**. לפי שעובד כוכבים העוסק בתש"ת חייב מיתה כדאמרי' פ' אלעבד מיתות יג) וזה שאינו עוסק בתורה עושה עצמו כעובד כוכבים ודינו בחרב ופייף כדין עובד כוכבים שמיתתו בסייף יד): **ולא מצאו ע"ה כו'**. דהיינו אינם ואפשר שהיו הכל בקיאים אף באיסור והיתר כו' נראה מפירוש רש"י בספר ישעיה אבל בחיוק ותיוקות אמר שלא היו בקיאים באיסור והיתר אלא בטומאה וטהרה שהוא דבר הבוה תמיד שהיו אוכלין מולינן בטהרה ואמר על אותו דור שבשביל שהיו עוסקין כ"כ בתורה לידע בדיני איסור והיתר וטומאה וטהרה היו מבטלין ממלאכתן בעסק הגפן לשמיר ושית יהיה כפירש"י שהשכרות מביא לביטול הבולאה באיסור והיתר וטומאה וטהרה כדכתיב גבי איסור שתויי יין להבדיל ולהורות וסמך לזה הך דרשה: **ואוסף שללכם אוסף** וגו'. ר"ל לפי שע"י שהיו עוסקין בתורה בטלו ממלאכתן ולא היה להם מזונותיהן בריוח א"ל הנביא שימציא להן הקב"ה מזונות ע"י שלל של סנחריב דלעיל מהאי קרא כתיב מקול המון נדדו וגו' ר"ל מקול המון רב של סנחריב נדדו כל העמים שהיה דרכו להעביר העובדי כוכבים מארץ לארץ כמ"ש ואסיר גבולות עמים ואמר מרוממתך ששלחת המלאך ממרום כפולו כל העובדי כוכבים שהביא סנחריב עמו על יהודאים ואמר הנביא לחזקיהו וקייעתו שתזכו ואוסף שללכם וא"ל לבזוז כ"א לעצמו שאין באסיפת השלל ביטול תורה אז גם לחלוק שיש בו בחלוקה ביטול תורה ואמר מה אוסף החסיל כ"א לעצמו כו' וא"ל והלא ממון עשרת שבטים מעורב בו ואנו צריכין לאותו המעורב להחזיר אמילה לבעליהן לידן של עשרת השבטים וזה מביא לנו ביטול תורה וא"ל בחשק גבים וגו' אף ממונו של ישראל כו' ואין אתם צריכין לעורות ולהחזיר להם שבבר טיהר ביד עובדי

חכמת שלמה הגהות

מליל. נ"ב ס"א לא אתא בוקר אמר שומר אתא כו' ספרו בגנותו כו'. כל"ל: רש"י בד"ה אתא בוקר. כ"ל לא אתא בוקר כו' ויחזרו ויגלו כו'. כל"ל: רש"י בד"ה אבל ישראל כו' לארצנו וכשבאו למקום כו'. כל"ל: רש"י בד"ה ה"ג כו' דדרשא בעלמא דריש לה. כל"ל והס"ד: רש"י בד"ה בעצמו הוא כו' כמו כן נפרע כו'. כל"ל:

דף צד ע"ב גמ' את מלך אשור ואת כל כבודו ועלה על כל אפיקיו וכתיב וחלף כו' נביא אעשרת כו' עגלת בקר ושתי צאן ואומר והיה כו'. כל"ל: שם עוד היום כו' עד גבעת ירושלים. נמתק הכל: שם כגלי הים הקשיבי לישה מהאי לא כו'. כל"ל. אריה מסבכו כו'. כל"ל: רש"י בד"ה כתוב מרום קצו בישעיה. ובד"ה וכתוב מלון קצו במלכים. כל"ל: רש"י בד"ה מאי היא כו' להשחית הס"ד ואמ"כ מתחיל הדבור את רצין ובן רמליהו ואותרעי להשחיתה כו'. כל"ל: רש"י בד"ה ליטרא ירק במידה. כל"ל והס"ד: רש"י בד"ה ועלה על כו' והשחית. הס"ד. ואמר כך מתחיל הדבור מאי טעמא איענש מאחר כו' מאי טעמא איענש. הס"ד: רש"י בד"ה כעת הראשון כו' גללים מורי רבי. הס"ד: רש"י בד"ה אחרי הדברים כו' משמע שהיה מדבר בחזקיהו כו'. כל"ל: רש"י בד"ה רבינא אמר. כ"ל אמר רבינא כו' להביא סנחריב והיינו אמת שחותמו וקיומו של הקב"ה אמת. כל"ל: רש"י בד"ה ויעשה אבוס כו' ויאכילו סוסיהם כו'. כל"ל: רש"י בד"ה לשלל כל אחד כו' ביחד אותו ממון כו' אסורים באותו שלל כו'. כל"ל והד"ל: רש"י בד"ה בא על עית וגו' למכמש יפקיד כליו מתרגמינן כו'. כל"ל: רש"י בד"ה עברי. כ"ל ענרו מעברה: רש"י בד"ה הוא קרא. כ"ל נגיע הוא קרא כו' לישה ענייה ענתות דחשיבנא כו' לישראל וכו'. כל"ל והס"ד:

הגהות והערות

א) תהלים מח, ג. ב) שבת דף קיג ע"ב. ג) שמות יב, יב. ד) קידושין דף מב ע"ב. ה) ב"מ דף פו ע"ב. ו) עמוד ב. ז) לעיל דף ס ע"א. ח) דף יג ע"א. ט) ב"מ דף עא ע"א. י) ובדפו"י הגי' "דישנא" ועי' מגילה דף יב ע"ב ודף יג ע"א. יא) וע"ע פי' בסנהדרי' קטנה ובעינים למשפט. יב) אבות פ"ג מ"ה. יג) לעיל דף נט ע"א. יד) וע"ע בעיון יעקב ובאהבת איתן (בע"י).

הודפס מאתר אוצר החכמה tablet.otzar.org תלמוד בבלי <עוז והדר> - כה סנהדרין עמוד 380

ברופא רופא מומחה. לא מרע נפשיה לשייה כרות שפכה: **אלא** לעולם איפוך כדאפכינן מעיקרא. דלרבי יהודה כותי אסור ועובד כוכבים מותר דעובד כוכבים אין לבכו למול בניו לשם עבודת כוכבים ולשפיכות דמיס לא מיס הואיל ואחרים על גביו: ודקשיא לך דרבי יהודה אדרבי יהודה. דפסיל מילת עובד כוכבים מגזירת הכתוב דהיא ר' יהודה הגשיא היא: מ"ט דרבי יהודה. בר פלוגתא דרבי יוסי דפסיל כותי: לה' המול. ועשה פסח לה' המול וגו' ודרש בה מילה לשמה הלכך כותי פסול דמל שלא לשמה אבל עובד כוכבים אם מהיל אלא דלעתא דישראל שאומר לו מהול והיינו לשמה: המול ימול. דגיזת הוא: בפסח כתיב. לה' דקרא אפסח קאי שתהא עשייתו לשמה: **ואתה את בריתי תשמור.** וזרעך אחריך ולא עובד כוכבים: המול ימול. קרי בה המל ימול מי שהוא מהול ימול אחרים: **גבנוני.** אומה מהולה: **קונם שאני נהנה לערלים.** מה שאני נהנה מן הערלים אסור עלי בקונס וקונס הוא לשון הקדש: שמתו אחיו מחמת מילה. ולא מהלוהו לזה שלא ימות: ותקח. ע"י שלוף: **ותכרת.** אמרה לאחר וכרת: **מתני' מתרפאין מהן.** מקבלין מהן רפואה: ממון ונפשות. בגמרא מפרש: ואין מסתפרין מהן בכל מקום. אפילו בשאילי הר"ל שעובדין שם תדיר שמא יתמון לומרו בתער: **גמ' רפוי נפשות בחנם.** כלומר מעצמו ומנפשו הוא עושה כמו אם יש לה נפשכם (בראשית כג) בדעתכם: בשכר. לא קטיל דחייש להספדא לאגייה: **ריפוי ממון.** מכה שאין בה סכנה[מ] שיכול העובד כוכבים לקנקלו שתכאב לו יותר ויוציא ממון לרפאות: **ריבדא דכוסילתא.** כלי אומן המקיז בכתפיס ריבדא מכת הכלי ובלעז פיינדר"ל. כלומר אי בכדא[נ] לי ריבדא דכוסילתא שהקיז לי אומן ישראל לא אמינא לעובד כוכבים לאסוייה לבעבר הכאב[ס] לאסור לגופו ביד עובד כוכבים: **ריפוי נפשות גופו.** ואפי' אין סכנה בדבר:

סכר

למאן דאמר אשה לא והכתיב [ד] ותקח צפורה צר קרי ביה ותקח[פ] והכתיב [ה] ותכרות קרי ביה ותכרת דאמרה לאיניש אחרינא ועבד איבעית אימא **אתיא איהי ואתחלה ואתא משה ואגמרה: מתני'** [ו]מתרפאין מהן ריפוי ממון אבל לא ריפוי נפשות ואין מסתפרין מהן בכל מקום דברי רבי מאיר וחכמים אומרים [ז]ברה"ר מותר אבל [ח] לא בינו לבינו: **גמ'** מאי ריפוי ממון ומאי ריפוי נפשות אילימא [ט] ריפוי ממון בשכר ריפוי נפשות בחנם ליתני מתרפאין מהן בשכר אבל לא בחנם [י] אלא ריפוי ממון דבר שאין בו סכנה ריפוי נפשות דבר שיש בו סכנה והאמר רב יהודה[כ] אפילו ריבדא דכוסילתא לא מתסינן מיניהו אלא ריפוי ממון בהמתו ריפוי נפשות גופיה והיינו דאמר רב יהודה אפילו ריבדא דכוסילתא לא מתסינן[ל] מיניהו אמר רב חסדא אמר מר עוקבא[מ] [מא]אבל אם אמר לו סם פלוני יפה לו סם פלוני רע לו מותר

סכר

ברופא מומחה דכי אתא רב דימי א"ר יוחנן אם היה מומחה לרבים מותר וסבר רבי יהודה כותי שפיר דמי והתניא [מב] ישראל מל את הכותי וכותי לא ימול[מג] ישראל מפני שמל לשם הר גרזים דברי רבי יהודה אמר לו[מד] רבי יוסי וכי היכן מצינו מילה מן התורה לשמה אלא מל והולך עד שתצא נשמתו אלא לעולם איפוך כדאפכינן מעיקרא ודקא קשיא דרבי יהודה אדר' יהודה היא דרבי יהודה הנשיא היא דתניא רבי יהודה הנשיא אומר מנין למילה בעובד כוכבים שהיא פסולה ת"ל [מה] ואתה את בריתי תשמור אמר רב חסדא מאי טעמא דרבי יהודה דכתיב [מו] לה' המול ורבי יוסי [מז] המול ימול ואידך[מח] הכתיב לה' המול ההוא בפסח כתיב ואידך נמי הכתיב המול ימול [מט] דברה תורה כלשון בני אדם איתמר [נ] מנין למילה בעובד כוכבים שהיא פסולה דרו בר פפא משמיה דרב אמר ואתה את בריתי תשמור ורבי יוחנן[נא] המול ימול מאי ביניייהו ערבי מהול וגבנוני מהול איכא ביניייהו מאן דאמר המול ימול איכא ומ"ד את בריתי תשמור [נב] ליכא ולמאן דאמר המול ימול איכא והתנן [נג] קונם שאני נהנה מן הערלים מותר בערלי ישראל ואסור במולי עובדי כוכבים[נד] אלמא אף על גב דמהילי כמאן דלא מהילי דמו אלא איכא ביניייהו ישראל שמתו אחיו מחמת מילה ולא מלוהו למ"ד ואתה את בריתי תשמור [נה] איכא למאן דאמר המול ימול ליכא ולמ"ד המול ימול ליכא והתנן [נו] קונם שאני נהנה ממולים אסור בערלי ישראל ומותר במולי עובדי כוכבים[נז] אלמא אע"ג דלא מהילי כמאן דמהילי דמו אלא איכא ביניייהו אשה למ"ד ואתה את בריתי תשמור ליכא דאשה לאו בת מילה היא ולמ"ד המול ימול [נח] איכא דאשה כמאן דמהילא דמיא ומי איכא דאמר אשה לא והכתיב [נט] ותקח צפורה צר קרי ביה ותקח[ס] והכתיב [ס] ותכרות קרי ביה ותכרת דאמרה לאיניש אחרינא ועבד איבעית אימא **אתיא איהי ואתחלה ואתא משה ואגמרה: מתני'** [סא]מתרפאין מהן ריפוי ממון אבל לא ריפוי נפשות ואין מסתפרין מהן בכל מקום דברי רבי מאיר וחכמים אומרים [סב]ברה"ר מותר אבל [סג] לא בינו לבינו: **גמ'** מאי ריפוי ממון ומאי ריפוי נפשות אילימא [סד] ריפוי ממון בשכר ריפוי נפשות בחנם ליתני מתרפאין מהן בשכר אבל לא בחנם [סה] אלא ריפוי ממון דבר שאין בו סכנה ריפוי נפשות דבר שיש בו סכנה והאמר רב יהודה[סו] אפילו ריבדא דכוסילתא לא מתסינן מיניהו אלא ריפוי ממון בהמתו ריפוי נפשות גופיה והיינו דאמר רב יהודה אפילו ריבדא דכוסילתא לא מתסינן[סז] מיניהו אמר רב חסדא אמר מר עוקבא[סח] [סט]אבל אם אמר לו סם פלוני יפה לו סם פלוני רע לו מותר

סכר

אלמא אע"ג (דלא מהילי כמאן דמהילי[ע]) דמו. מימה מאי דקריך מנדרים למ"ד המול ימול דלמא שאני נדרים דהלך בהן אחר לשון בני אדם כתם נמי אדם דקפשיטא מקרא קרא ל"ל הא אמר בנדרים הלן אחר לשון בני אדם י"ל דהתם מפיק ליה מקרא כי לא נתברר לנו לשון בני אדם אם לא אין הספוק וכיוצא בזה איכא נפ"ק דפסחים (דף כ) והא קמ"ל דאור כוכבים אור הוא ונפקא מינה לגודר מי נמי[עא] שפיר פריך קראי אהדדי דהתם נפיק מקרא דכל העובדי כוכבים ערלים ואין מילתם חשובה לקרותה מילה וקשה למאן דאמר דהוי ערמי וגבנוני בכלל מהולים: **איכא** ביניייהו אשה. מימה אמאי לא אמר איכא מיניייהו מומר לערלות דלמ"ד ואתה את בריתי (פ) ליכא שאינו בכלל דכלמרגיון פרק השולח (גיטין דף מה:) דישראל מומר לאו בר קשירה כאותה שהבאתי לעיל מפני שאינו תפיס לקשור ה"נ נימא שאינו בר מילה כיון שאינו תפיס ליימול ולמ"ד המול ימול איכא דאמרי לעיל אע"ג דלא מהילי כמאן דמהילי דמו ואור"י דמומר לערלות מיהו בר שמירת ברית הוא אלא שאינו תפיס אבל מיהו בר שמירת ברית הוא אם יתפוץ וגיגיעין גמי קשירה הכי קאמר כל שאינו בקשירה כלומר שאינו מקיים מצות וקשרתם אינו מבטל מצות קשירה מעליו: **אשה** לאו בת מילה היא. יש לפסוק כרב ואין אשה כשרה למול דלף על גב דרב ורבי יוחנן הלכה כרבי יוחנן[עב] הא הלכה כרב דבריית דרבי יהודה הגשיא קיימא כוותיה אבל בה"ג פסק דאשה כשרה למול ולרב דאמר אינה כשירה למול לריך לפרש בפרק קמא דקדושין (דף מג.) דמלריך אותו ולא אותה למדרש שאינה חייבת למול בנה היינו לנקבה למהלו:

לחיי

כוכבים אפילו הן מולין ערלין הם חשובים. **אלא איכא** ביניייהו יהודי ערל בגון שתרו אחיו מחמת מילה כלומר משפחה ידועה כיון שמליך אוהן מתים מכח דם המילה לרב מותר בגון זה למול אחרים ור' יוחנן אמר כיון שאינו מהול אסור **איני** והתנן קונם שאינו נהנה למולים אסור בערלי ישראל וכו' הנה ערלי ישראל מולין הן חשובין והיאך אוסר ר' יוחנן. **אלא** אשה איכא ביניייהו רב אסר אשה למול דלאו בת ברית היא ור' יוחנן שרי דאשה כדמהילא דמיא. ומקשינן לרב איני והכתיב ותקח צפורה צר ודחי קרי ליה ותקח כלומר עשתה אחרים שקיחו וכן פ' ותכרת. איבעי תימא צפורה אחתלה ומשה רבינו גמר המילה: **מתני' מתרפאין** מהן ריפוי ממון אבל לא ריפוי נפשות. אוקימנא ריפוי ממון בגון בהמתו של ישראל שהוא ממונו דריפוי נפשות ריפוי בגופו וכדרב דאמר אפילו ריבדא דכוסילתא לא מתסינן מן העובדי כוכבים. ואע"פ

חשק שלמה על ר"ח

מסורת הש"ס עם הוספות

ב) [מוסמחא פ"ג ה"ה], ג) [קדושין יח: וש"נ], ג) [מנחות דף מנ:], ד) מדרש לא: [ימנות עא.], ה) מדרש שם, ו) [עי' תוס' לקמן כט. ד"ה אבל לא], ז) [בוגמתו במדרש מא:], ח) זבחים דף ב:, ט) [ועמ"ש תוס' סוטה כה. ד"ה וה' יומן], י) [וע"ע תוס' ימנות עא. ד"ה שאני עיש"ש היטב ומנדרים הר"ן יד: במשנה ד"ה קונם שאני יהן ופ"ש תוס' כתובות נט. ד"ה קונם], כ) ביצה ד ע"א.

הגהות הב"ח

(פ) תוס' ד"ה אינא וכו' אמ בגימי תשמור ליכא:

תורת אור השלם

א) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל אַבְרָהָם וְאַתָּה אֶת בְּרִיתִי תִּשְׁמֹר אַתָּה וְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ לְדֹרֹתָם: [בראשית יז, ט]

ב) וְכִי יָגוּר אִתְּךָ גֵּר וְעָשָׂה פֶסַח לַיי הִמּוֹל לוֹ כָּל זָכָר וְאָז יִקְרַב לַעֲשׂתוֹ וְהָיָה כְּאֶזְרַח הָאָרֶץ וְכָל עָרֵל לֹא יֹאכַל בּוֹ: [שמות יב, מח]

ג) הִמּוֹל הִמּוֹל יָלִיד בֵּיתֶךָ וּמִקְנַת כַּסְפֶּךָ וְהָיְתָה בְרִיתִי בְּבְשַׂרְכֶם לִבְרִית עוֹלָם: [בראשית יז, יג]

ד) וַתִּקַּח צִפֹּרָה צֹר וַתִּכְרֹת אֶת עָרְלַת בְּנָהּ וַתַּגַּע לְרַגְלָיו וַתֹּאמֶר כִּי חֲתַן דָּמִים אַתָּה לִי: [שמות ד, כה]

ליקוטי רש"י

גבנוני מהול. שם אומה שמהולין עמהן. בערלי ישראל. לענין גדל מולין ניהו דהלך אחר לשון בני אדם ויפרכלוס לא קרי להו ערלים ועובדי כוכבים לא קרי להו מולין (ר"מות עא.). **מולי עובדי כוכבים.** שאין הערלה קרויה אלא לשם העובדי כוכבים דמולהו אחיהו מולים מילקרו ערלים דכתיב כי כל הגויים ערלים אע"ג דאית בהו מולים (ר"ן נדרים לא:). [המשך בע"ב]

הגהות וציונים

מ) בכת"י נוסף את: נ) בכת"י ר' יוסי נמי הכתיב: ג) [צ"ל ודבי יוחנן אמר המול וכו'] (גליון): ד) דפו"י "במולי אומות העולם": ה) ותקח כו' ביה ותכרת. יעב"ץ (גליון): ו) בבעל המאור ובה"ש ובר"ן ועוד נוסף אמר רב. וכ"נ גי' ר"ח, בספר ההשלמה נוסף אמר שמואל: ז) מרש"י נראה דגרס "לא מתסינא" (רש"ש), וכ"ה בתוס' שאנין ע"ב ד"ה כל מכה: ח) ברי"ף ובה"ש נוסף אע"פ שאמרו אין מתרפאין מהן: ט) כאן צ"ל להוסיף שאין הגוי יכול לקלקלו בה דהמית אבל יכול הגוי לקלקלו כו' (ע"פ כת"י ור"ן). ועי' פרש"י המובא ברטב"א: י) הב"ח העתיק כ"יבא, וכ"ה באלמנדרי בר"ן ובכת"י. ועי' פרש"י המובא ברטב"א: כ) "להעביר הכאב" ליתא באו"ז ובר"ן: ל) [דמהילי כמאן דלא מהילי] (גליון) ע"פ מהרש"א: מ) צ"ל א"כ. מהרש"א ומהר"ם (גליון). פירוש הגירסא שלפנינו עי' לחם סתרים, זרע יצחק, באורות המים:

עין משפט נר מצוה

כמ א מיי' פ"כ מהל' מילה הלכה ג סמג עשין כח טוש"ע י"ד סימן רסד סעיף ג:

ל ב מיי' פ"ט מהלכות מלרים הלכה כב סמג לאוין רמב טוש"ע י"ד סימן ריז סעיף מא:

לא ג מיי' פ"כ מהל' מילה הלכה ג סמג עשין כח טוש"ע י"ד סימן רסד סעיף ג:

לב ד מיי' פ"ט מהלכות מלרים הלכה כב סמג עשין כח טור ש"ע י"ד סימן ריז סעיף מב:

לג ה מיי' פ"כ מהלכות מילה הלכה ג סמג עשין כח טוש"ע י"ד סי' רסד סעיף ג [וכתב הלבוש שכח סוף פרק יט דף מא: מור"ל ל"ר יוחנן דאמר המול ימול כיון דישראל הוא אפי' עלים מהולים דמו אחמת נמי בכלל ישראל הוא ומהלא]:

לד ו מיי' פי"ב מהלכות דעות הלכה ט סמג לאוין מה טוש"ע י"ד סי' קנה סעיף ג:

לה ז מיי' שם הלכה יא וסמג שם טוש"ע י"ד סימן קנו סעיף ג:

לו ח ט מיי' שם הל' ט י סמג שם טור ש"ע י"ד סי' קנה סע"ג:

רבינו חננאל

עובד כוכבים כלל כלל לא ימול והתניא עיד שאין בה רופא ישראל ויש בה [רופא] עובד כוכבים ורופא כותי ימול עובד כוכבים ואל ימול כותי דברי ר"מ. **ופרקי'** כי קא שרי ר"מ ברופא עובד כוכבים מומחה דלא מרע נפשיה דחייש דלמא מסקי עליה שם רע ואומרים דקטיל לאינשי. וכן כי אתא רב דימי אמר עובד כוכבים אם היה רופא מומחה לרבים מותר: **הא** **דתניא ישראל מל כותי** אבל כותי לא ימול ישראל מפני שמל לשום הר גרזים דברי רבי יהודה אוקימנא בר' יהודה הנשיא דסבר מנין למילה בעובד כוכבים שהיא פסולה שנאמר ואתה את בריתי תשמור ולא כותי וכ"ש עובד כוכבים ועוד כתיב ועשה פסח לה' הוא שכשר למול אבל עובד כוכבים לא ורבי יוסי חולק עליו ואומר וכי היכן מצאנו בתורה מילה לשמה אלא כותי כיון שהוא מהול מל והולך עד שתצא נפשו ואמרינן מאי טעמא דר' יוסי דכתיב המול ימול ליה ביתך וגו' המול ימול מכל מקום ואפילו כותי: **איתמר מנין למילה בעובד כוכבים שהיא פסולה** משום רב אמרי ואתה את בריתי תשמור ר' יוחנן אמר מהכא המול ימול יליד ביתך פי' המהולין ימול לאפוקי עובד כוכבים דלאו מהולי הוא. **ואמרינן מבדי רב ור' יוחנן** תרייהו פסלי בעובד כוכבים מאי ביניייהו **ואמרינן ערבי מהול וגבנוני.** פי' גבנוני מבני אברהם הם ומהולים ושוכנים בהרי גבנונים לפיכך נקראים גבנונים לרב אפילו אלו שהן מהולים פסולין דלאו בני ברית הן ור' יוחנן אמר כיון שמהולין הן שרי. **ומקשינן וכי מולי עובדי כוכבים מהולין נקראין** והתנן האומר קונם שאיני נהנה לערלים מותר בערלי ישראל ואסור במולי עובדי כוכבים הנה עובדי

והא פריה ורביה. תימה מנא לן דלא נתמרה לבני נח ומי משום דלא תשיב ליה בהדי שבע מצות הא אמר לעיל [דף מח:] קוס עשה לא קא תשיב וי"ל דשב ואל תעשה נמי הוא דמי שמצווה על פריה ורביה מצווה שלא להשחית זרע[ט]:

לכל דבר שבמנין. פ"ה לכל דבר הנאסר במנין אפי' קבעו זמן לדבר צריך מנין אחר להתירו כשיעבר הזמן ושוב (מזר[ז]) ופי' אל תגשו אל אשה (שמות יט) לא הוה ביה זמן והא דכתיב (שם) היו נכונים לשלשת ימים היינו לקבל התורה ביום השלישי אבל דבר הקבוע לזמן יעבור הזמן ומותר מאליו וכ"ת אי בדבר שנגזר סתם פשיטא שצריך מנין אחר להתירו אלעזריך קד"ש כיון דבטל דבר שנאסר עבורו ממילא הותר כגון הכא שנאסרו בתשמישי כדי לקבל התורה וכי הכיא דפ"ק דמילה (דף ה. ושם) דכלה רבעי היה עולה לירושלים מהלך יום לכל לד כדי לעבור שוקי ירושלים בטירות[מ] דלף לאחר מורגן הולכן מנין אחר להתירו[נ]:

מוקיש

והרי מילה שנאמרה לבני נח דכתיב [א] ואתה את בריתי תשמור ונשנית בסיני [ב] וביום השמיני ימול לישראל נאמרה ולא לבני נח ההוא למישרי שבת הוא דאתא [ג] ביום ואפילו בשבת והרי פריה ורביה שנאמרה לבני נח דכתיב [ד] ואתם פרו ורבו ונשנית בסיני [ה] לך אמור להם שובו לכם לאהליכם לישראל נאמרה ולא לבני נח ההוא [ו] לכל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו הוא דאתא אי הכי כל חדא וחדא נמי נימא משום מילתא איתני הכי קאמר אזהרה מיהדר ומיתנא בה למה לי ואין לנו אלא גיד הנשה בלבד ואליבא דר' יהודה הני נמי לא איתני הני איתני לשום מילתא בעלמא הא לא איתני כלל אי בעית אימא מילה [א] מעיקר' לאברהם הוא דקא מזהר ליה רחמנא [א] ואתה את בריתי תשמור אתה וזרעך אחריך לדורותם אתה וזרעך אין אינישׁ אחרינא לא אלא מעתה בני ישמעאל לחייבו [ח] כי [ב] ביצחק יקרא לך זרע בני עשו לחייבו [ג] ביצחק [ג] ולא כל יצחק מתקיף לה רב אושעיא אלא מעתה בני קטורה לא לחייבו האמר ר' יוסי בר אבין ואיתימא ר' יוסי בר חנינא [ט] את בריתי הפר [ד] לרבות בני קטורה אמר רב יהודה אמר רב אדם הראשון לא הותר לו בשר לאכילה דכתיב [ו] לכם יהיה לאכלה ולכל חית הארץ ולא חית הארץ לכם וכשבאו בני נח התיר להם שנאמר [ז] כירק עשב נתתי לכם את כל יכול לא יהא אבר מן החי נוהג בו ת"ל [ח] אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו יכול אף לשרצים ת"ל אך ומאי תלמודא א"ר הונא דמו מי שדמו חלוק מבשרו יצאו שרצים שאין דמם חלוק מבשרם מיתיבי [ט] ודדו בדגת הים מאי לאו לאכילה לא למלאכה ודגים בני מלאכה נינהו אין כדרבהה דבעי [י] רחבה הנהיג בעיזא ושיבוטא מאי ת"ש [י] ובעוף השמים מאי לאו לאכילה לא למלאכה ועופות בני מלאכה נינהו אין כדבעי רבה בר רב הונא דש [יא] באווזין ותרנגולין לר' יוסי ברבי יהודה מאי תא שמע [יב] ובכל חיה הרומשת על הארץ ההוא [יג] לאתויי נחש הוא דאתא דתניא [יד] ר"ש בן מנסיא אומר חבל על שמש גדול שאבד מן העולם שאלמלא (טו לא) נתקלל נחש כל אחד ואחד מישראל היו מזדמנין לו שני נחשים טובים אחד משגרו לצפון ואחד משגרו לדרום להביא לו סנדלבונים טובים ואבנים טובות ומרגליות ולא עוד אלא שמפשילין רצועה תחת זנבו ומוציא בה עפר לגנתו ולחורבתו [יב] מיתיבי היה ר' יהודה בן תימא [יג] אומר אדם הראשון מיסב בגן עדן היה והיו מלאכי השרת צולין לו בשר ומסננין לו יין הציץ בו נחש וראה בכבודו ונתקנא בו התם בבשר היורד מן השמים מי איכא בשר היורד מן השמים אין כי הא דר"ש בן חלפתא הוה קאזיל באורחא פגעו בו הנך אריותא דהוו קא נהמי לאפיה אמר [יד] הכפירים שואגים לטרף [טו] נחיתו ליה תרתי אטמתא חדא אכלוה וחדא שבקוה אייתיה ואתא לבי מדרשא ובעי עלה דבר טמא הוא זה או דבר טהור א"ל אין דבר טמא יורד מן השמים בעי מיניה ר' זירא מר' אבהו ירדה לו דמות חמור מהו א"ל יארוד נאלא הא אמרי ליה אין דבר טמא יורד מן השמים: ר"ש אומר אף על הכישוף: מ"ט דר"ש דכתיב

מכשפה

מכשפה

דנפש זהו הדם אלא לומר לך מי שדמו חלוק מבשרו שהדם קרוי נפש והבשר בשר יצאו שרצים שאין דמן חלוק מבשרן שאין דמם קרוי דם שבשהוזהרו ישראל על הדם לא הוזהרו על דם שרצים משום דם אלא משום שרצים בבשר והכי אמרינן בברייתות בפ' דם שחיטה (דף כא:) דם שרצים התרו בו משום שרץ לוקה משום דם אינו לוקה: ורדו בדגת הים. לאדם הראשון נאמר: הנהיג בעיזא ושיבוטא. קשר קרון לדג שביס ולעז ביבשה על שפת הים ושייסה מנהיגין אומו: מהו. לוקה משום מנהיג בכלאים או לא. תומש בשור ובחמור לאו דוקא דכל תרי מיני נמי אסירי בב"ק בשור שנגח את הפרה: דש באווזין ותרנגולין לרבי יוסי בר' יהודה מהו. בהשוכר את הפועלים תנן היה עושה בידיו אבל לא ברגליו ברגליו אבל לא בידיו הרי זה יאכל דכתיב כי תבא בכרם רעך וגו' בגמלת פועל הכתוב מדבר ר' יוסי בר יהודה אומר אינו אוכל עד שיעשה בידיו וברגליו וקמבעיא ליה לרבה דש באווזין ותרנגולין שאין להם אלא רגליים מהו מי אבר עבייהו משום לא מחסום שור או לא ידיו ורגליו בעינן כשור וליכא או דילמא כל כמו כשור בעינן והא איכא אלמא בני מלאכה נינהו: ובכל חיה הרומשת. ומאי לאו לאכילה חיות[ד] בני מלאכה נינהו: ומשני ההוא לאתויי נחש ומלאכה דנחש בר מלאכה נינהו קודם שנתקלל נילך על גחון: חבל. הפסד[ט] לשון אהבה[ד] כל חבל לשון אבר וקבל הוא כלומר הפסד[ט] בא לעולם ויש לקבול על שמש וכו': צולין לו בשר. אלמא אומר לו לאכול בהמות וחיות: נהמו לאפיה. יראה. לאכלו: ירדה דמות חמור מהו. מי אמר הא ולא אמר הא ולא: יורד נאלא. [יא] תנין שוטה עוף שאמו תנין והוא שוטה וטוכה ומספיד תמיד וכל תנין [יב] דבמקרא מתרגמינן יורדין: הא אמרו ליה אין דבר טמא יורד מן השמים. ודבר שאינו הוא ואם ישנו טהור הוא:

מכשפה

עין משפט נר מצוה

קיג **א** ב ג מיי' פ"י מהלכות מלכים הלכה ז:
קיד **ד** מיי' שם הל"מ:

הגהות וציונים

מ) [באדר"נ פ"א איתא ר' יהודה בן בתירא (גליון): נ) בכת"י נוסף ולבקש מאל אבלים, וע"י מהרש"ל דהגמרא סמיך אסיפא דקרא: ג) נדצ"ל מצותה: ד) נראה דיש להוסיף הרומשות: ה) [נראה דצ"ל הספד] (גליון): ו) "לשון אהה" ליתא ברש"י על ע"י (ע"י"ש המשך הלשון), וע"י באה"מ). וע"י לקמן סד רע"א רש"י ד"ה בייא: ז) ס"א חוזר (גליון). בתוס' הרא"ש ושוב חזר בו מתוך תשובת רבינו יצחק ב"ר יהודה ופירש, ע"י"ש המשך הלשון): ח) יש להוסיף אשמעינן (באה"מ):

ליקוטי רש"י

ואתה. וא"ו זו מוסיף על ענין ראשון אני הנה כריתי אתך ואתה הוי זהיר לשמרה ומה היא שמירתה זאת כרתי אשר תשמרו המול לכם וגו' [בראשית יז, ט]. **ביום ואפילו בשבת.** מדלא כתיב בשמיני יטול ולר' אליעזר דאפקיה למכשירין מילה עצמה הלכה היא [שבת קלב.]. **לאהליכם.** לנשיכם [יבמות סב.]. **ההוא.** לאהליכם לחטיר נשותיכם לתשמיש שאסקמתי לכם [שבת פז.]. **לכל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו.** מכדי כתיב הוי נכונים לשלשת ימים אל תגשו אל אשה וממילא איסתרו בתשמיש לאחר שלשה ימים שקבלו את התורה למה ליה למהדר ולמיתן להו רשות לשוב לאהליהם דהיינו תשמיש שמע מינה הוא"ל וקודשת צריך הוא אחר נעי לתשמישה הוא גופיה בהדיא והוא סדין לכל דבר שבמנין [ביצה ה:]. דכל דבר הנאסר במנין צריך מנין אחר להתירו ואפילו אינא דבר שאתה יכול להזהרות בו היתר ולומר אין מקנא מנין הראשון עומדת כי הכא אפילו הכי אסור עד שיתיריהו בפירוש בקנין מכמיס [שם]. **בביצחק ולא כל יצחק.** שלא אמרתי לו כי יאמר יקרא לך זרע אלא כי ניאמר ולא כל יאמר [בראשית כח, טו]. ועשו אינו נקרא זרע יאמר [נדרים לא.]. **לא הותר עבדים ואילנות** [לעיל נז.]. **לכם יהיה לאכלה ולכל חית הארץ.** הטוב להם [הכתוב] בהמות וחיות לאכלו ולא הרשה לאדם ולאשתו להמית בריה ולאכול בשר אך כל יבק עשב יאכלו יחד כולם וכבאן בני נח כתיב לכם בשר שנאמר בני נח כתיב אשר הוא מי וגו' כירק עשב שהתרתי לאדם הראשון נאמר לכם את כל [בראשית א, כט]. **התיר לחם.** להמיט לאכול [לעיל שם]. **כירק עשב נתתי לכם את כל.** אלא הרשיתי לאדם הראשון [לאכול] בשר אלא ירק עשב ולכם כירק עשב שהקדמתי לאדם הראשון נאמר לכם את כל קרון לעז ודג זה קף על המים וחד מושך עמו על שפת הים [ב"ק נה.]. **דש באווזין.** לתן לכם ידיים להשמן וכל מעטותם על רגליהן [ב"מ צא.]. **יארוד.** תנין מטון מים מתרגמינן מדור יארודין (ירמיה ט) והוא אזרי על גניו [כתובות מט.].

מסורת הש"ס עם הוספות

מ) [שנת קלב.]. נ) ביצה ה.. ג) [נדרים לא.]. ד) כ"ק נה.. ה) כ"מ לא.. ו) [אדר"נ פ"א]. ז) [עי' מוס' מגילה כא.]. ח) לעיל דף מט ע"א. ט) [ועי' ברש"י לכתובות מט: ד"ה לחורב]. י) עי' תוס' נדה יג. ד"ה נשים. כ) [וש"נ מוס' ביצה ה. ד"ה כל דבר].

גליון הש"ס

גמ' לאתויי נחש. עי' בפסחים דף כ"ד ע"ב מוס' ד"ה לוקעה. ובדף כ"ג ע"א מוס' ד"ה לתני: שם מיתיבי היה ר"י בן תימא אומר. עי' לעיל דף נו ע"ב מוס' ד"ה אלא: רש"י ד"ה ירוד נאלא תנין שוטה. עי' מהוסת מוס יאיר סימן קנ"ב דבר נתמד בוס:

תורה אור השלם

א) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל אַבְרָהָם וְאַתָּה אֶת בְּרִיתִי תִּשְׁמֹר אַתָּה וְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ לְדֹרֹתָם: [בראשית יז, ט]

ב) וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל בְּשַׂר עָרְלָתוֹ: [ויקרא יב, ג]

ג) וְאַתֶּם פְּרוּ וּרְבוּ שִׁרְצוּ בָאָרֶץ וּרְבוּ בָהּ: [בראשית ט, ז]

ד) לֵךְ אֱמֹר לָהֶם שׁוּבוּ לָכֶם לְאָהֳלֵיכֶם: [דברים ה, כז]

ה) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל אַבְרָהָם אַל יֵרַע בְּעֵינֶיךָ עַל הַנַּעַר וְעַל אֲמָתֶךָ כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלֶיךָ שָׂרָה שְׁמַע בְּקֹלָהּ כִּי בְיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זָרַע: [בראשית כא, יב]

ו) וְעָרֵל זָכָר אֲשֶׁר לֹא יִמּוֹל אֶת בְּשַׂר עָרְלָתוֹ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ אֶת בְּרִיתִי הֵפָר: [בראשית יז, יד]

ז) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים הִנֵּה נָתַתִּי לָכֶם אֶת כָּל עֵשֶׂב זֹרֵעַ זֶרַע אֲשֶׁר עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ וְאֶת כָּל הָעֵץ אֲשֶׁר בּוֹ פְרִי עֵץ זֹרֵעַ זָרַע לָכֶם יִהְיֶה לְאָכְלָה: וּלְכָל חַיַּת הָאָרֶץ וּלְכָל עוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְכֹל רוֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר בּוֹ נֶפֶשׁ חַיָּה אֶת כָּל יֶרֶק עֵשֶׂב לְאָכְלָה וַיְהִי כֵן: [בראשית א, כט-ל]

ח) כָּל רֶמֶשׂ אֲשֶׁר הוּא חַי לָכֶם יִהְיֶה לְאָכְלָה כְּיֶרֶק עֵשֶׂב נָתַתִּי לָכֶם אֶת כֹּל: [בראשית ט, ג]

ט) אַךְ בָּשָׂר בְּנַפְשׁוֹ דָּמוֹ לֹא תֹאכֵלוּ: [בראשית ט, ד]

י) וַיְבָרֶךְ אוֹתָם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת הָאָרֶץ וְכִבְשֻׁהָ וּרְדוּ בִּדְגַת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְכָל חַיָּה הָרֹמֶשֶׂת עַל הָאָרֶץ: [בראשית א, כח]

כ) הַכְּפִירִים שָׁאֲגוּ לַטָּרֶף וּלְבַקֵּשׁ מֵאֵל אָכְלָם: [תהלים קד, כא]

בֵּיתָא דְּאַבְרָהָם וּגְזַר יַת בִּשְׂרָא דְעוּרְלַתְהוֹן בִּכְרַן יוֹמָא הָדֵין כְּמָה דְמַלֵּיל עִמֵּיהּ יְיָ:
כד וְאַבְרָהָם בַּר תִּשְׁעִין וְתֵשַׁע שְׁנִין כַּד גְּזַר בִּשְׂרָא דְעוּרְלָתֵיהּ: כה וְיִשְׁמָעֵאל בְּרֵיהּ בַּר
תְּלַת עַשְׂרֵי שְׁנִין כַּד גְּזַר יַת בִּשְׂרָא דְעוּרְלָתֵיהּ: כו בִּכְרַן יוֹמָא הָדֵין בְּאַרְבְּעַת עֲשַׂר שְׁנִין

אבן עזרא

וישמעאל בנו וילידי ביתו ומקנת כספו כלם נמלו אתו ברצונם. והטעם שלא הכריחם רק מהרו כלם לעשות ולמלאות רצון השם:

(כו) **נמולו אתו.** מבנין נפעל מן נמל וכן ונשלוח ספריס:

חסלת פרשת לך

רמב"ן

רבי אליעזר שבתשרי נברא העולם ובתשרי נולדו אבות ובפסח נולד יצחק, והכתוב אמר למועד הזה בשנה האחרת, והוא כתב בסדר וירא (יח י) כי הבשורה היתה בפסח, ולפסח הבא נולד יצחק:

אבל בעצם היום הזה שנצטוה במצוה הזאת נימול הוא וילידי ביתו שמנה עשר ושלש מאות וכל מקנת כספו. סיפר הכתוב מעלתו ביראת ה', ומעלת כל בני ביתו שכולם זריזים מקדימין למצות:

ואין טעם נימול אברהם, שנימול הוא בתחלה, אבל ישמעאל בנו נימול מתחלה וכל בני ביתו, כי כן כתוב אחר החכמה

ספורנו

(כג) **בעצם היום הזה.** שלא אחר:

דעת זקנים

(כו) **בעצם היום הזה.** ר"ג אומר שלא אברהם וקרא לשם בן נח ומל אותו ואת ישמעאל בנו ומהו בעצם בגבורתו של יוס. ולא עוד אלא בעשור של חדש השביעי הוא יוס הכפוריס נאמר כאן בעצם ונאמר להלן תענו את נפשותיכם בעצם היום הזה מה להלן יוה"כ אף כאן יוה"כ וכבל שנה ושנה הקב"ה רואה דם בריתו של א"א ומכפר לנו על כל עונותינו. ואתמר בב"ר שנטל אברהם סכין ואחז בערלתו וכשבא לחתוך היה מתירא מפני שהיה זקן וסייעו הקב"ה כביכול שלא ירא ואחז עמו שנא' וכרות עמו הברית מלמד שעזרו:

אור החיים

לא התפלל על ישמעאל אלא לגד שהוא לבדו זרעו, מה שאין כן אחר שנתן לו ה' זרע משרה אז לא יבקש עוד על ישמעאל, לזה אמר לו הקב"ה ולישמעאל שמעתיך פירוש קבלתי דבריך, והוא על דרך אומרם ז"ל (מכות יא.) קללת חכם אפילו על תנאי מתקיימת, ומרובה מדה טובה ממדת וכו' (יומא עו.):

ולפי מה שפירשתי (בפסוק יח) שתפלת אברהם על ישמעאל היתה שיהיה צדיק, רמז לו ה' שיחזור בתשובה כאומרו הנה ברכתי אותו, שיחזור בתשובה שהברכה הוא שיהיה נכלל בברוך וברוך הוא מקור הקדושה. ואמר לשון עבר ברכתי וגו', הוא מה שרמז באומרו (לעיל טו טו) תקבר בשיבה טובה, וכן היה, כאומרם ז"ל (ב"ר נט ז) שעשה תשובה:

כג. **ויקח אברהם** וגו'. להיות שישמעאל היה גדול בן י"ג שנה לזה הוצרך לקחתו בדברים להתרצות לו, וגם לילידי ביתו ומקנת כספו כי היה בהם גדולים ולקחם בפיוס, כי רצה שכולם יקבלו עליהם ברצונם מצות המלך: **כאשר דבר** וגו'. צריך לנו לדעת למה הוצרך לומר כאשר דבר וגו', רואה אני כי כן עשה. ואולי שיכוין לומר שאותו מעשה שלקח אותם בריצוי הוא כאשר דבר אתו אלהים:

כלי יקר

שאין שום אמצעי בין המקום ב"ה ובין האבות ויהיה מחיצתם לפנים ממחיצת מלאכי השרת, כמו שפירש רש"י על פסוק כעת יאמר ליעקב וגו' (במדבר כג כג), וכמ"ש (דברים לג כז) מעונה אלהי קדם ומתחת זרועות עולם. כי הקב"ה מעונו למעלה ומתחתיו האבות שהם זרועות עולם, כי המה מחזיקים הכסא כביכול, וכמו שנאמר (דברים לג כו) רוכב שמים בעזרך, רצה לומר אתה עוזר לי כביכול, כדרך שאמרו (ילקו"ש תהלים רמז תשעט) שהצדיקים מוסיפין כח בגבורה שלמעלה כו'. וטעם למה שנאמר ויעל אלהים, היינו שיתעסק אברהם במילה ולא יתעכב כל זמן שהשכינה אצלו:

(כו) **בעצם היום הזה נמול אברהם** וגו'. אע"פ שכבר נאמר וימל בשר ערלתם וכתיב בהמולו את בשר ערלתו. מכל מקום חזר ופירש לומר שעשה גם מילתו בעצם היום הזה לעין כל ולא היה מתבייש מפני הרואים. כי על פירוש רש"י קשה, למה ימחו בו ליצני הדור. ולמדרש רז"ל (פדר"א כט) נמול ביוה"כ כמו שלמדו מגזירה שוה בעצם היום הזה:

חסלת פרשת לך לך

עוד יכוין לומר שלא נתעכב מעשות מצות ה' אלא מיכף ומיד כאשר דיבר, פירוש סמוך, וזה להודיע זריזותו ע"ה בעבודת הקב"ה:

מנחת שי

(כג) **וימל.** צ"ל הגרי"ש ביו"ד כי הוא מלעיל: (כז) **ומקנת כספ.** במקף והמ"ם בלא מארין: **נמלו.** המ"ם דגושה:

וְיִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ: כז וְכָל־אַנְשֵׁי בֵיתוֹ יְלִיד בָּיִת וּמִקְנַת־כֶּסֶף מֵאֵת בֶּן־נֵכָר נִמֹּלוּ אִתּוֹ: פ פ פ

וְיִשְׁמָעֵאל בְּרֵיהּ: כז וְכָל אֲנָשֵׁי בֵיתֵיהּ יְלִידֵי בֵיתָא וּזְבִינֵי כַסְפָּא מִן בַּר עַמְמִין אִתְגְּזָרוּ (נ״י גְּזָרוּ) עִמֵּיהּ: פ פ פ

קכ״ו פסוקים, נמל״ו סימן, מכנדי״כ סימן. ומפטירין למה תאמר בישעיה סימן מ:

יונתן בן עוזיאל

גְּזַר אַבְרָהָם וְיִשְׁמָעֵאל בְּרֵיהּ: כז וְכָל אִינְשֵׁי בֵיתֵיהּ מַרְבְּיָנֵי בֵיתָא וּזְבִינֵי כַסְפָּא מִן בַּר עַמְמִין אִתְגְּזָרוּ עִמֵּיהּ: פ פ פ

רמב״ן

(לעיל פסוק כג) ויקח אברהם את ישמעאל בנו ואת כל ילידי ביתו, ואחרי כן ואברהם בן תשעים ותשע שנה בהמולו. והטעם, כי אברהם נזדרז במצות המילה שלהם תחילה ומל אותם הוא בעצמו, או שזימן להם מוהלים הרבה והוא עומד עליהם, ואחר כך מל את עצמו, שאילו הקדים מילתו היה חולה או מסוכן בה מפני זקנתו, ולא היה יכול להשתדל במילתם:

חסלת פרשת לך לך

אור החיים

עוד יכוין לומר על דרך אומרם ז״ל (ע״ז מ.) המל ימול, שצריך המל שיהיה הוא עצמו נימול וזה הוא שאמר כאשר דבר אתו, פירוש שקדם הוא ומל עצמו תחילה ואח״כ מל האחרים. וכפי זה לא קשה למה לא הזכיר הכתוב מילת אברהם כי מב׳ טעמים יש לו להקדים עצמו, בין מצד הזריזות קשוט עצמך וכו׳ (נ״מ קו:), בין מצד כדי שימול אותם כהלכה אשר צוהו ה׳ המל ימול, ומה שאמר הכתוב אחר כך ואברהם בן ת״ט שנה וגו׳ זה להודיע הזמן שבו נימול כשם שאמר וישמעאל בן י״ג ואע״פ כן הזכירו קודם. ולמה שפירשתי לא קשה כי השמיענו הכתוב שהוא מל עצמו תחילה כמה שאמר כאשר דבר אתו וגו׳ על אופן שפירשתי:

חסלת פרשת לך לך

הפטרת לך לך בישעיה פרק מ

כז לָמָּה תֹאמַר יַעֲקֹב וּתְדַבֵּר יִשְׂרָאֵל נִסְתְּרָה דַרְכִּי מֵיהוָה וּמֵאֱלֹהַי מִשְׁפָּטִי יַעֲבוֹר: כח הֲלוֹא יָדַעְתָּ אִם־לֹא שָׁמַעְתָּ אֱלֹהֵי עוֹלָם ו יְהוָה בּוֹרֵא קְצוֹת הָאָרֶץ

רד״ק

(כז) **למה תאמר יעקב.** אומר כנגד ישראל שהם בגלות למה תאמר זה כי בעבור אורך הגלות תאמר כי נסתרה דרכך מה׳ ולא ישגיח עליך ועל צרות הגלות שאתה סובל. **דרכי.** ר״ל עניני שאני בו, וכן מדוע דרך רשעים צלחה והדומים לו רבים. **משפטי יעבור.** משפטי ודיני שהיה לו לריב עם הרשעים העובדים כי יעבור ממנו ולא יהיה לפניו לזכרון כי איננו חושש בו ולמה תאמר זה. (כח) **הלא ידעת.** מדרך השכל מדעתך. **אם לא שמעת.** ממלמד ומורה. **כי אלהי עולם ה׳.** אלהי שופט כמו עד האלהים יבא דבר שניהם, וכן כל אלהים שהוא על האל יחברך ר״ל שופט העולם ומשגיח בו ושופט כל א׳ לפי מה שהוא אלא שאין אנחנו משיגים דעת משפטו בכל מקום לפיכך אמר איך תחשוב כי לא ישגיח עליך והוא משגיח על כל העולם כלו כי הוא בראו וכיון שמעשה ידיו הוא באמת משגיח עליו ואחר שהוא שופט העולם באמת יקח משפטך מן העובדים בך, ומה שאמר בורא קצות הארץ להודיע שברא הארץ עגולה באמצע הגלגלים המקיפים סביבותיה והיא כנקודה בתוך העגולה והקב״ה מעמידה בכחו באמצע בלי שום סמיכה כמו שנאמר תולה ארץ על בלימה ואין אחת מקצותיה נוטה לאחת משש הפאות אלא כולה באמצע מכל צד ומכל קצה זהו שאמר בורא קצות הארץ, ואם תאמרו הנה כי הוא אלהי עולם וברא אותו ומשגיח עליו אבל לא יוכל בכל עת לשפוט כי ייגע לפעמים וילאה לפיכך אמר לא ייעף ולא ייגע שהרי אתה רואה כי הוא מסבב הגלגלים והם סובבים סבוב שאין לו הפסק וזה בכח מסבב שאין הפסק לכחו ולפיכך אין הפסקה לסבוב הגלגלים שהם סובבים בכח שאין לו הפסק אם כן אתה רואה כי לא ייעף ולא ייגע א״כ אינו מצד לאות ויגיעה כאשר אינו עושה משפט ברשעים המעבידים ישראל, ואם תאמר מאחר שברא העולם ומעמידו בכחו הגדול ומשגיח בו ושופטו והכח בידו לשפוט בכל עת ואין לכחו הפסק למה ראה זה הזמן הארוך בצרת ישראל בגלות ולא יושיעם מצרתם ולא יעשה משפט ברשעים, התשובה אין חקר לתבונתו אין אנחנו יודעים ויכולים להשיג חכמתו ותבונתו ולא נוכל לחקור עליה ולדעת אותה אבל הוא יודע מה יעשה אלא שאין אנחנו מכירים ויודעים, וזהו.

רש״י

(כז) **למה תאמר עמי יעקב ותדבר בגלות.** נסתרה דרכי מה׳ העליס מנגד עיניו כל מה שעבדנוהו והמשיל עליו אומם שלא ידעוהו. **ומאלהי משפטי יעבור** העביר מלפניו משפט הגמול הטוב שהיה לו לשלם לאבותינו ולנו.

**רסד (א) וערל ישראל. *) פי' וכולם קטן שאינו לו להיות מימול אבל אם אמר לו להיות מימול עכשיו אינו מועיל כי אם אמר ודאי אין לו למול אחרים: (ב) וי"א דאשה כו'. בגמרא פליגי בעצם דעובד כוכבים לא יומל רב אמר משום ואתם את בריתי אתם ורבי יוחנן אמר דכתיב כמולו יומל כמול הוא יומל מאי בייביהו א"כ אמאי לרב ליכא דאמר לו אם מילה היא ולר"י איכא דאמר לו אם מילה היא ולרב אם אינו מל אינו בן ברית אלא אם כן מל ולר"י אינו בן ברית אלא אם כן מל. ולא אמרינן דאמר לו אם מילה היא ולר"י אינו בן ברית אלא אם כן מל ולרב אינו בן ברית אלא אם כן מל.

מ' לדעת הכסגת רמ"ם לריך לחטיף ממנו דם ברית: (ס"ס מקום דהוס קטן דברים בעלמא אבל רס"ב ס"ק ב' מועיל כמו שבוטה וכמ"ש אח"כ בסס הרמ"ס: ד טור בסס הרמב"ם פ"ב מהלכות מילה: המיומה דבר הנדא מולין דף פ"ז ע"ב: ו סס הרמב"ם: ז סס מדברי הרמב"ם סס: ח מהמגדל שבת דף קל"ב ע"ב ודף קל"ו ע"ב: ט ממיומה דבר אסא דף קל"ז ע"ב: י סס בהגהות דף ובומסרת רבי אליעזר סס: יב בסי' רס"ד סס: יג ממיומה דשבועות סס וכ"כ הרמב"ם סס בס"ס ובס"ס בעל הטיעור [וכ' דמשמע הלכה לעשה אחת לאחשעיגולות לאחנני אחמיי"] וכ"כ הטור [ודלא כרבינו ירוחם שפסק כרשב"ג]:

נקודות הכסף

(שם ס"ו ס"ק ס') דקשה על הת"ח [וכ' *] ואין מזה הרגחה כו'. לא דק הס"ס שם לא דייק כלום מזה אלא ר' סס דבמקה מסכת כן מיון שבבר מבול הבקומו מן הבוהם הוי מילה ולא דייק מהרמ"ם אלא דבגלאה מבול דגיריגלמן הבאר מבלן ומבלן מבוס מבלים בעין לחומו בעמני מבלים סיומו שיש לחומו הטור לאחוריו ולקבלו שם וא"ל לאחור הטור דהא כ' הרמב"ם פ"ל בלום כו' וגם מדבקה בסופא באיזו נראה מבול דגיריגל לאחור מבול דבריגל בגלאה מבול לבלן לריך לאחור הטור ולא בגלאה מבוסים"ו דעמני מבלים בעין לריך לאחור הטור. כך הם דברי מהרא"ל בס"ס שם פ"ס מבולר כך לבריה. גם מ"ס גם זה ע"ב דהא אחר"י כו' לק"מ דה"ק הס"ס דבאר"י לא הבר הך חיקון הגראה מבול אלא כ' בבסס ואם נראה מבול מ"ל לאוזן מבמע דא"ל לאחור הטור בלל וא"ל בע"ל ע"ל דב"ל לבהרמ"ם דמתיחין קלי מאחרומה פ"ם מבמע כך בס"ס לבריה. גם דבר' הטור וב"פ יש לפרש דדעם הס"ם דבאי חיקון הייו שיחמוק הטור מבאחוריו וכ"כ בבר"ה: אמנם לעמ"ל דגראה דהרמב"ם וכ"א לא פליגי בזיגה רק בפירוחא דבמעמ' דהרמב"ם מפרש המבמע דמייני דומיא דבמומלל וכן מבמע לבריה מדברי בס' המבמע ולבר

גליון מהרש"א

(פי' רס"ד סעיף א' בהג"ה) דבר הארה. בת' דבר שמואל אבוהב נפתפס אם גם בני שמחזיק בבצוה הקל נעשה לאחר מעיל בויעבר ע"ש סי' ט"ו ד"ה הן: (סעיף ב') בעזור ובזכוכית. עי' בש"ו לעיל ס"ו ס"ק א' (שאר הקטנים ג') מוצצין המילה. והחלמלין יין הא"ל מוצצין מעין כ"א לחיסך יש לעשות כדי להציא הטלה העלול לצאת ואח"כ לעצור ע"י חיין ת' דבר שמואל אבוהב סי' ל"ח: (ס"ק ס"ט) ואינו מבטן. עי' כ' תבואות שור בחדרשיו שבסוף הספר קראו בכור שור. ס"ש שבת קל"ו ע"א:

יד אברהם

בכלל ק"ב דמוהר לחור וחין נוס מבוס מחוסר מעמד הבסבר שלא נדפסה בדיין בימי בס"ף ומבוחר סס ס"ס בכל דבר בלבל"ל חין בו מבוס מחוסר מעמד מיהו לענין זן בדיף דבר בס"ל דמהני לענין בן בקיאיבי דבבגו כגון נבי מכירות בס"ם בחבי בלל י"ג דקיון בהרמב"ם לאו מדי"ם הוא מבוס דהוו דבר בס"ל אלא שבבגו לבקנות. ואלו בבלן לא מהני מבבר בגדעת הרמ"ם מבוס שהוא קיון דבריס. ל"ג דיהו דבר שלינו מנוי ובבבה"ג ל"ם מבבא ובלבה דגם המבבר"ל לוה המבוון בס' המוכל דדוקא בלון ל"מ מוכב ודלא בבעל קבלה"ל

בבס ר"ם ובראם ר"י לי דאם הוא בענין מבזדמן לו אחר כך מוכל שהוא מוכבו לו לריך ואלון סבדי דאלו היס בס בבעה שבהן לבראשון לעול בס בון לזה לין בלן מבוס דבר כזב ומוחר לחזור בו ומכל מקום אם נעבב לבראשון לא סמכינן על סברא זאת אם לא שיחיו לו בבבוחה ומיהו סיחר ודאי מהני. כן בראם לי: (ו) ואין מועיל בזה קנין. דקנין דבריס הוא ולאינו הל: (ז) בופין אותו לקיים. מבל מקום אם יש לו סיחר על הבבוחה ודאי יכול להחיר שבועתו על ידי שלבס בבאר סיחר שבועתו. בל"ל פבוח: (ח) עד שתתגלה העטרה. בב"י מביא בבס הבמי ספרד מחלוקה חיזס מיקרי עטרה אם הבבר חבר בראם בגלוס לו אם הוא לבד המוס בסובב חבר בין לוחו הבבר וסיגיד ומסיק לענין מלות מילה לריך לגלות שיבסה רוב הבבר ורוב הוא בסובב: (ט) צריך לתקן רבוי הבשר. פירוס ע"י שימבל בעור כו' וכמ"ש מחר זה ולוחה בג"ס פירעין את הקרום הרך שלמטה מהעור בצפורן ומחזירו לבאן ולבאן עד שיראה בשר העטרה ואח"כ מוצצין המילה עד שיצא הדם מהמקומות הרחוקים כדי שלא יבא לידי סבנה וכל מוהל שאינו מוצץ מעבירין אותו [כ] ואחר שמצץ נותן עליה אספלנית או רטייה או אבק סמים העוצרים הדם:

הגה [בא] ויש נוהג שם יש לאספלנית עשה ביוסבמו לחון ולא לפיס בלא לדבק בבמה ויבא לידי בבבה (ר' יהוסס מחיב מ'):

ד מל ולא פרע כאלו לא מל

ה יא יש ציצים המעכבים המילה ויש שאינם מעכבים אותה כיצד אם נשאר מהעור עור החופה את רוב (יד) גובהה של (ל) עטרה ט יב אפי' במקום א' זהו המעכב את המילה וכאלו לא נימול ואם לא נשאר ממנו אלא מעט ואינו חופה רוב גובהה של עטרה אינו מעכב המילה [כב] (וס"מ י' (טו) אם הוא בחול לבחמלה יפ"ל כל הציצים הגדולים אף שאינן מעכבים) (סור):

ו [כג] יג קטן שבשרו רך ומדולדל או שהוא בעל בשר הרבה עד שנראה באילו אינו מהול רואים אם בעת שמתקשה נראה מהול אינו צריך למול פעם שנית [כד] וס"מ משום מראית העין

יא (ט) (טו) צריך (ה) לתקן רבוי הבשר שמכאן

ידי ישראל לא חשיב מילה כלל אבל אין רוצה לומר דאם לא כשאנו ציצין כו' דאין לריך אפילו להטיף דהא חוך מ' לא מיקרי מילה וגם לעולם כי' רס"ב ס"ק ב' דעליהו דלריך להטיף אם גמול חוך מ' והדע דבריו גם בגמול על ידי עובד כוכבים קיימין בכאן ובעל ידי עובד כוכבים אף להרבה לריך להטיף אלא ודאי לא בא לומר שאין לריך להטיף ודו"ק: ז ואין מועיל בזה קנין. דקנין דבריס בעלמא הוא משובה הרמ"ם ואפשר דהרמ"ם לא קאמר אלא דהב"ד לא יוכלו לכופו אבל מ"מ מודה להר"מ דאיה ביס משום שאלית ישראל לא יעשו שלם ולא ידברו כזב ומוחר לקרוחו רשע ואף על גב דלכתב הס וה"ל ואף ע"ג דכתב מהר"מ בתשובה שיש לילך אחר המנהג לא ראה לי כו' סייעו דלא הוי קנין משום מנהג כמו שנמצא במרדכי לעניל בשם מהר"מ דס"ל דמבה מנהג הוי קנין ולא יוכל לחזור בו דומיא דסטיומא דקיבל אבל מודה להר"מ שאחור לחזור בו לבחמלה וכן מבמע לשון בחשובה עכ"ל ד"מ: ח דהרי אינה שייכה במצות למול את בנה. כדלעיל סי' רס"ד: ט אפילו במקום אחד כו'. כן הוא בכל ספרי סע"ו וכ"כ בחמבה לקמן סי' רס"ו ס"ב ואינו מכוון יפה ובראה לי דבכי פירושו אפי' במקום אחד וכ"ם אם רוב גובהה חופה בכמה מקומות ויוחר נראה דבאי אפילו מוסיף הוא וכן כ"ל אם נשאר מהעור עור המופה אפילו אם רוב גובהה במקום אחד וכ"ל כ"ם רוב סיקפה וכ"כ הס"י ליח מחני' רוב סיקפה אלא אפי' רוב גובהה במקום אחד עכ"ל וכן הוא לשון ברמזים ואפילו בשר המופה אם רוב גובה ובטוהרס מעכב המילה עד כאן ובל"ל המחבר בח"ח ר"ם ע"ל ואלו כן המעבבין בשר המופה אפילו רוב גובהה של עטרה במקום אחד עד כאן וכתב בית יוסף בשם הבם אחד בפרדי דעטרה לגבי מילה הוא הבשר אשר בראם הגיד כולו ועיקר מלותו לגלות כל העטרה עם הרוב

בבשם ר"ח ובראם לי דאם הוא בענין מבזדמן לו אחר כך מוכל שהוא מוכבו לו לריך ואלון סבדי דאלו היס בס בבעה שבהן לבראשון לעול בס בון לזה לין בלן מבוס דבר כזב ומוחר לחזור בו ומכל מקום אם נעבב לבראשון לא סמכינן על סברא זאת אם לא שיחיו לו בבבוחה ומיהו סיחר ודאי מהני. כן בראם לי: (ו) ואין מועיל בזה קנין. דקנין דבריס הוא ולאינו הל: (ז) בופין אותו לקיים. מבל מקום אם יש לו סיחר על הבבוחה ודאי יכול להחיר שבועתו על ידי שלבס בבאר סיחר שבועתו. בל"ל פבוח: (ח) עד שתתגלה העטרה. בב"י מביא בבס הבמי ספרד מחלוקה חיזס מיקרי עטרה אם הבבר חבר בראם בגלוס לו אם הוא לבד המוס בסובב חבר בין לוחו הבבר וסיגיד ומסיק לענין מלות מילה לריך לגלות שיבסה רוב הבבר ורוב הוא בסובב. ע"ל. וכתב הס"ל ובראה בין בבלילין חופין רוב בוחה בראם הגיד במקום א' לא בבבבר לו לילין בחמנו חופה רוב סיקפה בל הוא שהוא עיקר בעטרה אם בעת שיבסה רוב בוחה בראם הגיד הבי הוא ערל בחות בבסה ולריך לחזור בחמנו בחופ

בדבר זה כדי לחבבן [פ] אם קבל מלין אותו מיד (ד) וממתינים לו (ה) עד שיתרפא רפואה שלימה ואח"כ (א) מטבילין אותו טבילה [ט] הוגנת ו בלא (ס) חציצה ז [י] וי"ח (ו) מינלה שעכוסתיו ויטול שפרני ידיו ורגליו קודם טבילה) (פור וכי"ף ורמ"ם) ושלשה (תלמידי חכמים) (נ"ז עור) עומדים על גביו ומודיעים אותו מקצת מצות קלות ומקצת מצות חמורות פעם שניה והוא עומד במים ואם היתה אשה נשים מושיבות אותה במים עד צוארה והדיינים מבחוץ ומודיעין אותה מקצת מצות קלות וחמורו' והיא יושבת במיסואה"כ טובלת (ב) בפניהם [יא] והם מחזירים פניהם ויוצאים כדי שלא יראו אותה כשתעלה מהמים [יב] ויברך על הטבילה אחר שיעלה מן המים וכיון שטבל הרי הוא כישראל (ו) ' שאם חזר לסורו הרי הוא כישראל מומר שאם קדש קדושיו קדושין:

ג [יג] כל ענייני הגר בין להודיעו המצות לקבלם בין המילה בין הטבילה ח יא צריך שיהיו (ז) בג' הכשרים לדון יב וביום (הוס' ורא"ש פ' המולן) [יד] יג מירו דוקא לכתחלה ט (ג) אבל *) בדיעבד אם לא מל או טבל י אלא בפני (ז) ב' (מו קרוביס) (הגהות מרדכי) ובלילה יד אפילו לא טבל לשם גרות אלא איש (ח) שטבל (ח) לקריו טו ואשה שטבלה לנדתה הוי גר ומותר בישראלית (ט) [טו] טו חוץ מקבלת המצות (ט) שמעכבת אם אינה ביום ובשלשה [טז](ד) יולהרי"ף יח ולהרמב"ם אפי' בדיעבד שטבל או מל בפני שנים [יז] או בלילה מעכב ואסור בישראלית יא אבל אם נשא ישראלית (י) (ה)והוליד ממנה בן יב (י) לא פסלינן ליה:

ד (יא) [יח] יט הואיל וטבילת גר צריך בית דין של ג' אין מטבילין אותו יג כ בשבת ולא ב"ט יד ולא בלילה ואם טבל כא הרי זה גר:

ה טו [יט] כב המל את הגרים מברך בא"י אמ"ה אקב"ו [כ] למול את הגרים כג ואח"כ מברך בא"י אמ"ה אקב"ו למול את הגרים ולהטיף מהם דם ברית שאלמלא דם ברית לא נתקיימו שמים וארץ

כספחת: (ד) ומתתינים לו כו'. הקשה הרמב"ן למה משסיגן מלות עבילה ולא מבלין אותו קודם המילה ואיתרץ כיון שהמילה קשה עליו מלין המילה דאי פרים יפרוס מיהו אם מבל המילה הרי זה גר עכ"ל: (ה) עד שיתרפא. מפרש בגמרא דהמים מקלקלים המכה קודם שתתרפאים כראוי: (ו) שאם חזר לסורו. בפרישה הכיון דכרי רש"י פרק ב' דסוריות (דף י"ג) פירוש על תינוק סורו דהיינו סר שלו הוא רע דהיינו סולר הרע: (ז) בג' הכשרים לדון. דכתיב משפט אחד יהיה לכם ולגר: (ח) שטבל לקריו. פירוש בידעגו בביאור דבר זה וכן בתשב ואז שלקח מבילה זאת אפי' לשם גילות אע"פ שלא הזכיר בפירוש כן וכ"כ הרי"ף וז"ל דאי לאו גיורא הוא לא הוה טבל פירוש דאם לא היה בדעתו אז להיות גר לא היה עובל גם לקרי. ומה שכתב בסעיף י"א שאינו נאמן לומר נתגיירתי בזמן לבין עלמי עד שיעבול בפני ב"ד התם לא ראינו ממנו שום מבילה לקרי ועכשיו רולה לטבול לשם גיות ודאי לריך לכתחלה שלשם. ומו"ר ז"ל כ' דבראה לו שהרי"ף הכי קאמר מדטבל לקרי ש"מ שכבר טבל בפני ג' ולא משמע כן כלל גם מדברי רש"י ור"ן מבואר כן בהדיא דהסיא עבילה לאוד סני ליה אף אם לא היתה אחרת וכמשמעות דברי הטור וש"ע: (ט) חוץ מקבלת המצות כו'. אזהו גוף הדבר והתחלתו אבל מילה ומבילה הוה כגמר דין דמן הסורים הוה אף בלילה. אמר"י: (י) לא פסלינן ליה. בגמרא אמר הסוא דקרי ליה בר אחרמיאתא לפי שלא מבלה אמו לשם גרות כ"כ ר"ן אמר רב אסי מי לא מבלה לגדולתה פירש"י ור"ן ומלקה לה הסיא מבילה לשם גרות דשובדת הוכיחה לא מבלה לגדולתה וכן בחים לעבילת קרי. וכתב על זה הרי"ף דאזהו בדיעבד דאם הוליד כן מיסראלית דלא פסלינן ליה והייגו לענין לגלת לאזכירו בשם כן עובד כוכבים כי מיוחסים בישראל לא יתחתנו עמו אף ע"ג דבשר הכא אפי' בעובד כוכבים ועבד הכא על בת ישראל דהולד בשר מ"מ אין מתחתנים עמו המיוחסים כי הסיא דאיתא בפרק המולן דהכשירו רב ולא שיתן לו בתו ועבדו רב שבשה גל של עלמות ועל זה אמר רי"ף כאן דאין כאן פסול גיות כלל וכן כוונת רבינו חננאל בעור בתחילת הסי' שבתב שבבשים הבנים לקבל: (יא) הואיל וטבילת גר כו'. בגמרא יסיב מעמא באין מטבילין גר בשבת דהוה כמתקן גברא מ"מ הולך הרמב"ם לעטם זה דאל"כ לא הוה כמתקן דגלתה כמיקר כדמלינו לענין

ס"ם סעיף י"ח: יב לא פסלינן ליה. עיין לקמן סעיף י"ח: וי"ט ועכ"ח: יד ולא בלילה כו'. כבר נתבאר דין עבילת גר בלילה בסעיף הקודם: טו המל כו'. עיין לעיל סי' רס"ז סי"ב: וכאן

סקילה ועבשיו אבלת חלב כו' ואין לחודיעו כל הדקדוקים והחומרות שיש באיסור חלב ואיסור שבת דאמת כוותה לעמיס. כ"כ הב"ח: ו בלא חציצה כו'. ואמרינן בש"ס כל דבר שמונע בעבילה חוצץ בגר ועכ"ל סי' קל"ח דבר המונע בעבילה וכן לריך מקום הבשר לעבילת נדה כדלעיל סי' ר"ח בדתי' בש"ס וכ"כ הרמב"ם פי"ג מהל' מ"ב דין י"ג ובפוקה הבשר לעבילת נדה שם מעבילין את הגרים ואת העבדים ואת הממזרים' וכל דבר שמונע בנדה חוצץ בגרים ועבדים וכמשוחרים ע"כ: ז ו"א שיגלה כו'. ממעע אפי' אין מלילה בשערותיו כגון שקיעתו ויסרוק שיער לו יגון מקלת שערותיו הקשורים ומולגין אעפ"כ יגלה כל שערותיו מטום שעכוב לבלע יסדות וכ"כ הב"מ דאפשר דבעילה שער בגר הוא ע"פ דברי ר"מ דרשן שבבית רש"י בפרשת בהעלותך וכן הממהג במומרים בשחוזרים לדת ישראל ע"כ מיהו נראה דבדיעבד אם לא נילח שערו רק אחין דבר חוצץ הוי עבילה: ח צריך שיהיו בשלשה הכשרים. דכתיב נגי גר משפט אחד יהיה לכם ואין משפט בפחות מג' בשרים: ט אבל בדיעבד אם לא מל או טבל כו'. אבל בקבלת המצות אם לא קיבל בפני ג' אבי' בדיעבד מעבב כמ"ש התוס' והרא"ש דקבלת מצות הוי בתחילת דין שנתבאר בס"מ סי' ה' אבל עבילה ומילה הוי בגמר דין שנתבאר שם דגומרין בלילה וא"ע קלת הבא בתב הרב שם סעיף ב' די"א אם עברו ודנו בלילה דיוביסם דין אם כן לפ"ז ודאי דאפילו בקבלת מצות אבי בדיעבד בלילה ולא ס"ל לרב לאיסתם בתומי ולאפשר דדוקא לענין דיני ממונות אבל הרב לסברת הי"א אמנם דאפקר ב"ד הפקר וכ"כ הב"ח בס"מ סי' ה' דלא בא בפני שנים. ולאו דוקא שנים אלא בפני אחד וכן מוכח בתשובת פרק המולן בד"ה יש לך עדים (דף מ"ד) מיהו י"ל דנקט שנים כיון דאם מכיריו הייגו לאחר שנים עובד כוכבים אינו נאמן לומר גייתי עלמי בלעמ"ה ומ"ב לגיכון שיהיו ב' לאמתת שידעו שבתגייר כראוי ואף באמת נראה בשעה שעבלה אפפה הוי לגיכון לאמתת רואים אותה שעבלה לחיות עדים בדבר. פרישה: יא אבל אם נשא ישראלית כו'. ואע"ג דקי"ל דאפילו עובד כוכבים שבא על בת ישראל הולד בשר מכל מקום מ"מ דהולד בשר לבהוסם מה שאין כן בולד מן העובד כוכבים כמו שנתבאר בא"ע סימן ז' ס"ג ס"מ לענין פדיון הבן בלקמן סימן שלשה דמבוכין שתי ברכות ועיא"ש שם ובמ"ש בסי' ס"ב: [כ] למול כו'. עיין לעיל סי' רס"ז סי"ב:

29/07/2018 אור הגר"א

ביאור הגר"א

שם ד"ה אלא ס': [מז] ולהרי"ף כו'. כן תי' הרי"ף קשיא הג"ל דקרו ליה בר ארמייתא רצו לאסור בנה דס"ם קשה מש"ש מ"ו א' ואי אתה נאמן כו' דבנים בלא"ה לא פסילי והו' הרמב"ן דצריך ס"ם לקבל בבני שלשה למול ולטבול ולהודיעו מקצת מצות כו': [יז] או בלילה. אינו מוזכר זה ברי"ף אלא הטור כתב כן בשמו ולסר מש"ש אאל שלשה דתר שעמא לתרוייהו דמשמש כו' וכמ"ש תוס' ס"ע ב' ד"ה אין מטבילין כו' וכ"כ הרמב"ן דקי"ל אם דנ בלילה אינו דין אף בדיעבד אבל הרמב"ם כתב דבלילה בדיעבד ש"ד וכמ"ש בס"ד וכ"כ הרשב"א וכתב דמבילה בכמר דין דמי ולכתחלה הוא דמחמרינן וש"מ אגב שפחיה דשנים כתב דברי רמב"ם נם אלילה ונראה שנם הרי"ף סובר כדברי הרמב"ם מדלא קשה ליה אהג"ל אלא דלא הוו שלשה ל"ק ליה מלילה: [יח] הואיל כו'. עתוס' שם ד"ה תקנו כו': [יט] המל כו'. כגי' שלנו דמבוכין שתי ברכות ועיא"ש שם ובמ"ש בסי' רס"ז סי"ב: [כ] למול כו'.

באר היטב

(ס) הציצה. ומתרינן בש"ס כל דבר שחוצץ בעבילה חוצץ בגר וע"ל סימן קל"ח מה שחוצץ בעבילה וכן לריך מקום הבשר לעבילה נדה. ש"ך: (ו) שיגלה. (אף דאין מלילה בשערותיו) כתב הס"ך דכן המנהג כמומרים כשחוזרים לדת ישראל מיהו נראה דבדיעבד אם לא נילח שערו רק אחין דבר חוצץ הוי ל"ל דנקט שנים שע"פ לריכין להיות עדים בדבר שידעו שנתגייר כראוי: (מ) לקריו. דאם לא היה בדעתו אז להיות גר לא היה מועיל גם לקריו. ע"ז: (ס) שטבלה. כתב הס"ך ל"ע קלת דהא כ' הרב בח"מ סימן ה' ס"ב די"ל אם עברו ודנו בלילה דיוביסם דין מ"כ נס"ז דאדאי בקבלת מצות דהא הכא דמיא לתלוגה שבתב הב"ח בס"מ שם דאפילו בדיעבד בלילה ולא הי"ל לרב לסברת הי"א דאפקר ב"ד הפקר אבל הכא דמיא לתלוגה שבתב הב"ח בס"מ שם דאפילו עובד כוכבים שבא על בת ישראל

(ע) הציצה. ומתרינן בש"ס כל דבר שחוצץ בעבילה חוצץ בגר וע"ל סימן קל"ח מה שחוצץ בעבילה וכן לריך מקום הבשר לעבילה נדה. ש"ך: (ו) שיגלה. (אף דאין מלילה בשערותיו) כתב הס"ך דכן המנהג כמומרים כשחוזרים לדת ישראל מיהו נראה דבדיעבד אם לא נילח שערו רק אחין דבר חוצץ הוי ל"ל דנקט שנים שע"פ לריכין להיות עדים בדבר שידעו שנתגייר כראוי: (מ) לקריו. דאם לא היה בדעתו אז להיות גר לא היה מועיל גם לקריו. ע"ז: (ס) שטבלה. כתב הס"ך ל"ע קלת דהא כ' הרב בח"מ סימן ה' ס"ב די"ל אם עברו ודנו בלילה דיוביסם דין מ"כ נס"ז דאדאי בקבלת מצות דהא הכא דמיא לתלוגה שבתב הב"ח בס"מ שם דאפילו בדיעבד בלילה ולא הי"ל לרב לסברת הי"א דאפקר ב"ד הפקר אבל הכא דמיא לתלוגה שבתב הב"ח בס"מ שם דאפילו עובד כוכבים שבא על בת ישראל

(י"ד ח"ג)

רסח (א) מטבילין אותו. עיין בתשובת רדב"ז החדשות סימן תל"ד שבתב שיבתן לו שבתיהו בבלותם שם נגמר גיורותו ש"ם: (ב) בפנהם. עיין בתשובת מרח ומבקול בפני כ"ד ש"ם: (ג) אבל בדיעבד. עיין בדגמ"ר שבתב דסיהו דוקא בגר בדול שלאלו קבלת המצות עיקר ומטילה ומבטילה אינו אלא נמר סדבר פני בלא אלמה ואמילו בלילה אבל גר קטן אלא שיבר בו קבלת מצות והטבילה היא עיקר שמטבילין אותו על דמת ב"ד ל"ש לירא לבוות בפני אלמה ש"ם: (ד) [יא]הרי"ף. עיין בתשובת תמחה אלמה סימן כ"ט ול' מ"ם בוס: (ה) [יא]הליך ממנה. אבהלים בשם ש"ך ופמ"ו סקי"א ומזה מוכח דס"ל לסמ"ו ובש"ך בשפטיות מא דקיי"ל מובר מוכנים אבא מל בת ישראל מולך בשר

באר הגולה

מ מס ע"ב: י מס בגמ': יא מימרא דר' מיר מ"ר יוחנן וכו' מס ומעובדת דסכוח גר דא"ל אפי' כאן עד לאחר וכו' מס דף כ"ו ע"ב: יב מס בהסוח עובדת: יג כ"כ התוס' אבא דא"ל אפי' מי לא אבלה לגרותם מס דף מ"ם ע"ב: יד מימרא דריב"ל מס: טו מימרא דרב אסי דלעיל: טו מס בתוספות וכ"כ הרא"ש: יז מס בתוספות: יח פי' ג מסל' איסורי ביאה: יט ל' רמב"ם מס דין ו': כ כר' יוסי בגרייר' מס דף מ"ו ע"ב וס"ל דעיקר מעמא מעוס לאין דינן בשבת ונר מבאר בתוס' כיס וכן אין דינן בלילה: כא בא מס וכן הסכיע הרמב"ם דעבילה בדיעבד בגמר דין דמיא: כב בריתא שבת דף קל"ז ע"ב וכדעת הרמב"ם דמילת הגר מוקלת על כל ישראל: כג עוד לדעת מע:

דגול מרבבה

(פו' רס"ה בשו"ע סעיף ג') אבל בדיעבד וכו'. הייגו בגר גדול שאלגו לבלת המלות עיקר ולכך המילה והטבילה הייגו אלא בגמר הדבר ופני בלא אלמה ואמילו בלילה אבל גר קטן אלא שייך בו קבלת מצות והטבילה הוא עיקר שמטבילין אותו על דעת כיס דין ל"ש לריך לבוות

ברכי יוסף

הכולה להסנייר אין מקבלין אותו מיד אומרים לו מה לך להתגייר ובלא אלה רואה את הקומה הזאת נמוכה וכפופה ושפלה מכל האומות ואומות ויושרין באים עליהם וקוברין בניה וכני בנים ונכבשין על המיה ואל הטבילי ואל כל אלה הפצות ואינם נוהגין בפרהסיא בשאר כל האומות. מבשת גרים פ"ה: ומודיעין אותו מקצת מצות וכו' כשם שאומרי' לאים כך אומרי' לאשה על מנת שתהא זהירה בנדה ובהדלקת הנר. מס' גרים פ"ה: (פ"ב) ובין שטבל וכו'. בכל ועלה אומר' לו הכניס עוכים וכבוים כמו

שיורי ברכה

ואם אמו עובדת כוכבים אע"פ שאינו ישראל לריך עבילה מן המובה. ואם הוא אפשר הוי אמרי' ונאמרא דאסורא גר בין אינו אינר בהגאה אם עודנו קבן לעיל סי' קכ"ד סעיף ד' ואם חשבתה מבלה לשם עבדות. גם בנת הגדל שלא נימול אינו עושה וי"ג (שם) שאם חזר לסורו. בבבורות ריש ע"ב ע"ה שקבל דברי חבדות ונחשר לדבר א' נחשר לבתח"כ. דבריי"ם וח"א אינו נחשר אלא לאותו דבר. הגר שקיבל עליו דברי תורה אפילו נחשר לדבר א' חזי חשוב לבתח"כ. משמע דבגר כ"ע מודים ולמה לא כ' הטפסים. ועי' פ"ז סוף סימן זה: (שם) קרושין קדושין. ע"ת מהר"י מינץ ס' י"ב עלה כ"א א': (סעיף כ') אקב"ו לטול. צ"ע מלעיל סי' רס"ח ס"ב דגם אבי הבן מברך על המילה והיא קשות מהרש"א פתחים דף ו' ב' תוס' ד"ה לא בני. ויראה רבינו דמצות שא"א לעשות ע"י אחר כגון טהרה ותפלין

יד אברהם

(סימן רס"ח סעיף ג') אבל בדיעבד כו'. כ' בדגול מרבבה דזוקא בגר בדול המילה ועבילה דאלו בלא אלמה ובלילה דאלו הוא עיקר קבלת המצות אבל גר קטן דוקא בלא אלמה ובלילה הוא עיקר קבלת המצות אבל גר קטן דוקא שיין בו קבלת מצות והטבילה היא עיקר שמטבילין אותו על דעת ב"ד ל"ש ל"ש ל"ש כיוס וכו'. ע"כ. ויש לס"ל לדעת הסוסקים דבדיעבד אבי בלא כ"ד הטבילה אבל אלמה ד"ה דעיכולין אלמה ד"ה בשם ר"ג בר יעקב

הודפס מאתר אוצר החכמה tablet.otzar.org שלחן ערוך <הרגיל> - ו יו"ד ג עמוד 191

ברית אינו דומה שכת. ובשאגת אריה [סימן נ"ד] דמה דברי הש"ך. על כל פנים נראה דהוא מן התורה לאותם הסוברים מלו שלא כהלכתן נריכים הטפה. ועיין יבמות ע"א ע"א דלר' עקיבא גלי התורה בנולד מהול שאינו אוכל הפסח דצריך להטיף דם ברית, נראה גם כן דהוא מן התורה. ואפשר דרבי עקיבא סובר כרב יוסף דודאי ערלה כבושה היא* כמבואר בשבת שם, א"כ הוי ליה ערל*. אבל בנחתכה ערלתו, כגון תוך זמנו או ע"י הפסולים, אפשר שהוא רק דרבנן. אך בהראשונים נראה דהטפת דם ברית הוא מן התורה*.

וגם בגר שנתגייר, לשיטת הפוסקים [עיין טור יו"ד ריש סימן רס"ח] דצריך להטיף, נראה ג"כ שהוא מן התורה, עיין יבמות ושבת שם וראשונים. ועיין בר"מ [פ"ג ממילה ה"ו] גבי קטן וגר שמל בגיותו, נראה שהוא מדרבנן*. ועיין בית של שלמה יבמות פרק הערל דין ו', נראה ג"כ דאם אין לו ערלה הוי הטפת דם ברית רק דרבנן. ועיין ר"מ פ"ז מתרומות הי"א, ולקמן מצוה רפ"ב [אות ד' וה"] האריכתי עוד בעניינים אלו, ויבואר כל אחד במקומו אי"ה.

והנה נראה לענ"ד פשוט, להסוברים דהטפת דם ברית הוא מן התורה אם אין לו ערלה, דוקא אם אין לו ערלה, אבל אם יש לו ערלה, והטיפו דם ברית בעודו ערל, לא מהני. ונפקא מינה כגון אם ישראל אחר קלת מן הערלה בעצין שלא יצא ידי חובתו שנשארו לילין המעכבין את המילה, או רק הטיף דם קלת ואח"כ מל הגוי, או נחתכה ערלתו בלילה, לשיטת הסוברים [עיין סי' רס"ד ס"א] דמילת גוי או שלא כדין צריך הטפת דם ברית, הוי ליה כאילו לא נימול, וצריך בודאי עוד הטפת דם ברית. ולא אמרינן כיון דכבר היה לו הטפת דם ברית ע"י ישראל או גיוס יצא. זה אינו, דהטפת דם ברית דגזרה תורה הוא נאין לו ערלה, אבל בעת שיש לו ערלה הטפת דם ברית לא מעלה כלל, וצריך הטפת דם ברית אחר כריתת הערלה, וקודם לכן לא מהני, כן נראה לענ"ד פשוט[183]. ועיין להלן מצוה רפ"ב [שם].

[יד] **והנה** גוי פסול למול, ומבואר בע"ז כ"ז ע"א מנין למילה ע
בגוי שהיא פסולה וכו'. וכן פסקו הר"מ פ"ב ממילה ה"א ושו"ע יו"ד סי' רס"ד ס"א. ואם מל, דעת הב"י [שם בהבנת הטור] נראה, דלהר"מ אין צריך הטפת דם ברית. והנה על כרחך זה המבואר [בש"ס] דפסול למול, היינו לכתחילה*. ולכאורה קשה לדעת הכרתי ופלתי סי' כ"א פלתי סק"ג, שכתב על דברי הש"ך מו"מ סי' שפ"ב סק"ד, דדעתו דאפי הכן אסור

הטפה לערל

בשולי המנחה

ומה שנתחייבו בני קטורה למול את עבדיהם, היינו דוקא קודם מתן תורה, שההלכה שעכו"ם אינו קונה עכו"ם בקנין הגוף נתחדשה רק לאחר מתן תורה[170].

דודאי ערלה כבושה היא. מה שנקט רבינו שהטעם שלר"ע אסור לאכול בפסח משום שיש לו ערלה כבושה, יש שחלק על זה ונקט שאם חיובו משום ערלה כבושה אין צריך פסוק ללמד שאינו אוכל בפסח[171], וע"כ שר"ע שלומד דין זה מקרא סובר שהטפת דם ברית היא מצוה בפני עצמה ולא משום ערלה כבושה[172]. אולם מתשובת הר"ש משאנץ[173] נראה כמו שנקט רבינו, שאף אם ערלה כבושה היא צריך קרא ללמד שמעכבת בפסח, ומפסוק זה לומדים חיוב הטפת דם ברית[174].

א"כ הוי ליה ערל. המהרש"א[175] כתב בדעת התוס', שלדידן נולד מהול אע"פ שיש לו ערלה כבושה אינו חייב בהטפת דם ברית מן התורה[176].

דהטפת דם ברית הוא מן התורה. בירושלמי[177] למדו דין זה ממה שנאמר 'המול ימול'[178]. ורש"י[179] כתב שבכל מילה צריך להטיף דם ברית, וילפינן לה מדכתיב[180] 'בדם בריתך שלחתי אסיריך'. ואף מדברי השטמ"ק[181] שהפירכא 'מה לאשה שכן אינה במילה' היא ממה שלא הוצרכה להטפת דם ברית, מוכח שהיא מצוה דאורייתא[182].

נראה שהוא מדרבנן. נראה שרבינו למד כן ממש"כ הרמב"ם שם שקטן שנולד מהול וגר שנימול בגיותו אין מברכים על הטפת דם ברית שלהם, שהקשו הראשונים אמאי אין מברכים, דבשלמא בקטן י"ל שהוא מטעם ספק, אבל בנימול בגיותו אין כאן ספק, ולמה אין מברכים על הטפת דם ברית. וליישב קושיא זו סובר רבינו דדעת הרמב"ם שחיוב הטפת דם ברית באופנים אלו הוא רק מדרבנן, ותקנה אחרת היא ולא משום עיקר דין מילה, ולא תיקנו עליה ברכה.

זה המבואר [בש"ס] דפסול למול, היינו לכתחילה. השאגת אריה[184] נקט, שלדעת הרמב"ם הטעם שאין להטיף ממנו דם ברית הוא משום שכיון שכבר מלו אותו הוי בגדר מעוות לא יוכל לתקון, אבל מ"מ לא נתקיימה בו מצות מילה כלל, ולפי"ז מבואר מה שהוצרכו ללמוד מקרא דעכו"ם פסול למול, שאף בדיעבד לא נתקיימה מילתו, אלא שמעתה אין שייכת בו הטפת דם ברית. אולם רבינו ס"ל שלדעת הרמב"ם מילת עכו"ם כשרה בדיעבד, אלא שלכתחילה לא ימול[185], וכן דעת עוד אחרונים[186]. ועפי"ז הקשה רבינו שאין נפק"מ בפסול זה כלל, שהרי לדעת הש"ך בלא"ה לכתחילה אין אחר יכול למול כיון שמבטל מצוותו של האב למול[187].

ומ"מ יש ליישב קושיתו, לפי המבואר בדברי הרמב"ם[188] שעבד וקטן מלים במקום שאין איש, ולדעת הש"ך ע"כ הטעם לכך הוא, שאע"פ שצריך למול בשליחות האב, מ"מ אם אין

170. זכר יצחק ח"א סי' ל, חשבונות של מצוה עמ' לד. 171. וכקושית הרמב"ן במלחמות שבת נד, א מדפי הרי"ף עי"ש. 172. משכנות יעקב יו"ד סי' סג. 173. הובא באור זרוע ח"ב הל' מילה סי' צט. 174. עשירית האיפה. וטעם הא דצריך קרא לזה, י"ל לפי המבואר בשולי המנחה להלן מצוה יז אות ג, שאין לערלה כבושה דין ערלה גמורה. ואף לדעת רבינו שם דדינה כערלה גמורה, מ"מ כל זה רק אחר דגלי קרא שיש לה דין ערלה. 175. שבת קלה, א בתוד"ה ולא ספק. 176. וכן דעת רש"י יבמות עב, א ד"ה קתני בפירוש השני. וראה קרן אורה שם ד"ה אלא, ומנחת סולת מצוה יז, שכ"כ בדעת הרמב"ם הל' תרומות פ"ז הי"א שפסק שהנולד מהול אוכל בתרומה, וראה בשולי המנחה להלן שם. 177. שבת פי"ט ה"ב. 178. עי"ש דמיירי בנולד מהול. 179. שבת קלד. א ד"ה ה"ג. 180. זכריה ט. יא. 181. ב"ק פח, א ד"ה שכן. 182. באר משה ח"ב סי' עג אות ד עי"ש. 183. ומ"מ כתב בחדושי הגר"ח (סטנסיל) סי' טו, שאם נימול תוך זמנו א"צ הטפת דם ברית כיון שכשרה אף תוך זמנו, והמילה עצמה מועילה מדין הטד"ב. וי"ל שאף רבינו מודה לזה, שבכה"ג שלאחר פעולתו לא נשאר ערלה כלל, אף אם אינה מילה כשרה מ"מ מהני מדין הטד"ב. 184. סי' נד. 185. וכן משמעות לשון הרמב"ם שכתב שהכל כשרים למול וכו' אבל גוי לא ימול כלל, ולא כתב שפסול למול, ומשמע שרק לכתחילה אין ליתן לו למול, אבל אם מל נתקיימה המצוה. 186. יצחק ירנן הל' מילה שם, שו"ת חת"ס יו"ד סי' קלב, רצו, שכא. 187. וראה חת"ס שם, שנקט אליבא דאמת דהא דעכו"ם לא ימול לכתחילה לדעת הרמב"ם, הוא רק משום שעי"ז מפסיד האב קיום מצוות מילת בנו המוטלת עליו. 188. הל' מילה פ"א ה"א.

הודפס מאתר אוצר החכמה tablet.otzar.org מנחת חינוך עם בשולי המנחה - א עמוד 74

לכבד לאחר במצות מילה דמבטל המצות עשה, כמו כיסוי דם, וכתב הכרתי ופלתי, דוקא דרך כיבוד אסור, אבל בעושה שליח בשבילו שפיר דמי דשלוחו של אדם כמותו, עי"ש ראיות לדבריו. ולפי זה נ"ע למה צריך לימוד דגוי פסול למול, הא בלא"ה אין שליחות לגוי* [קידושין מ"א ע"ב], ומהאי טעמא פסול למול. ואפילו אם אבי הבן בעצמו אינו יכול למול, מ"מ לדעת הש"ך הא דישראל אחר יכול למול הוא משום דמצוה היא על כל ישראל, אבל גוי ודאי פסול, דאפילו ישראל בגדלותו מצווה הוא בעצמו, או לעשות שליח*, וגוייס לאו בני שליחות ניהו. ועיין בתבואות שור שם ס"ק י"ד דעתו להיפך, דדרך שליחות אסור ודרך כיבוד שרי [וע"ע להלן אות י"ח].

ר, מילת עצמו

ונראה פשוט, דגר שבא להתגייר אינו רשאי למול בעצמו*, כי אבתי גוי הוא כל זמן שלא טבל. אך לשיטת הפוסקים בהל' גרים [יו"ד סי' רס"ח ס"א] דטבילה ואחר כך מילה נמי מהני בגר, אם טבל מקודם אפשר דרשאי למול בעצמו. או אם עבר ומל, אין צריך להטפת דם ברית, אף שהוא עדיין גוי, מכל מקום מילתו וגירותו באים כאחד, וכהאי גוונא מצינו כמה פעמים בש"ס [עיין קידושין כ"ג ע"א ועוד, ובתוס' כתובות י"א ע"א ד"ה מטבילין], כן נראה לענ"ד. ולפי זה אם גר מל את עצמו, צריך לברך ברכת המילה אחר מילה, כגר דמברך אחר הטבילה דאבתי גברא לא מזי, עיין יו"ד סי' רס"ח ס"ב. ו[עיין] תוס' פסחים ז' ע"ב ד"ה על, ויו"ד סי' ר', דיש סוברין דעל כל הטבילות מברכין אחר כך ולא קודם לעשייתן, משום טבילת גר דאינו יכול לברך קודם הטבילה דעדיין גוי הוא. א"כ לפי זה היה לנו לתקן גם ברכת המילה אחר המילה אטו מילת הגר לאחר שטבל דמברך אח"כ*.

אך יש לחלק ואין להאריך.

זמנה

[טו] **והנה** זמן המצוה ביום ולא בלילה. ומילה בזמנה דוחה שבת ויו"ט, ושלא בזמנה אינה דוחה אפילו יו"ט. וכל הימולין לשמונה מילתן דוחה שבת, אך יש כמה דמספיקא מהלינן להו לשמונה ואין דוחין שבת. ודיינים אלו מבואריין בר"מ ובטור ושו"ע יו"ד הל' מילה. ואם אאריך בכל פרט ופרט צריך חיבור מיוחד, רק קצת הערות ארשום.

מילת עבדים זמנם

עיין בגמ' שבת קנ"ה ע"ב דיני יליד בית ומקנת כסף, ולפי המבואר שם, משכחת לה דהולד בעת לידתו חל עליו חיוב מילתו לשמונה, ומילתו דוחה שבת, ותוך שמונה נתחדש עליו שיהיה נימול מיכף ואינו דוחה שבת. כגון ישראל שיש לו שפחה שטבלה כבר וילדה אצלו, דזה הוי לכולי עלמא יליד בית שנימול לשמונה ודוחה שבת, עיין פרק רבי אליעזר דמילה שם ור"מ [פ"א ממילה הל' ג', י'] ושו"ע [יו"ד סי' רס"ז סע' א', ב'], ולאחר הלידה, אם מכר האדון את הולד לישראל אחר, זה הוי ודאי מקנת כסף, ואפילו לקח שפחה וולדה עמה מיקרי מקנת כסף שנימול לאחד, או כגון שלקח שפחה לעובריה, כיון דאין להאדון חלק באם, הוי מקנת כסף שנימול לאחד, מכל שכן כשקנה הולד לאחר הלידה, הוי מקנת כסף אצל ישראל זה שקנה בעת, ונימול לאחד. א"כ

בשולי המנחה

מי שיכול למול בשליחותו אפשר למול בלא שליחותו[189], ומ"מ לענין גוי כתב הרמב"ם שלא ימול כלל, ושפיר איצטריך קרא לאסור מילת גוי באופן זה[190].

הא בלא"ה אין שליחות לגוי. יש ליישב קושית רבינו עפ"י דברי הנתיבות המשפט[191] דלא נתמעט נכרי אלא משליחות שיש בה חלות, אולם בשליחות מעשה יש שליחות לנכרי כישראל, וא"כ במילה שאינה אלא מעשה לולי שנתמעט עכו"ם שפסול למול, היה כשר למול אף בתורת שליח[192]. ועוד י"ל לפי מה שכתב המחנה אפרים[193] דבמקום שמשלם לשליח שכר עבור פעולתו יש שליחות אף לנכרי דיד פועל כיד בעל הבית, וא"כ הוצרך הכתוב למעט מילת נכרי בשכר[194].

דאפילו ישראל בגדלותו מצווה הוא בעצמו, או לעשות שליח. כוונת רבינו, שכשם שחיובו של ישראל גדול הוא למול בעצמו או ע"י שליח, כך חיוב בי"ד וכל ישראל למול את הקטן שאין לו אב, הוא למול אותו ע"י ישראל עצמם, ומטעם זה אסור למולו ע"י גוי לכתחילה[195]. ויש שכתבו, שרק לענין מצות האב סובר הש"ך שחייב למולו בעצמו או ע"י שליח, אבל כשאין האב יכול למולו, וחיוב מילתו מוטל על כל ישראל, אינם חייבים למולו בעצמם, ויכולים למולו אף ע"י מי שאינו בר שליחות, שעיקר חיובם הוא לדאוג שתתקיים בו מצות מילה כדין, ואינם חייבים לעשות מעשה המילה בעצמם או ע"י שלוחם[196].

דגר שבא להתגייר אינו רשאי למול בעצמו. כדברי רבינו מבואר במאירי[197] שגר אינו רשאי למול את עצמו, שהרי מילת גוי פסולה[198]. ויש שהעירו, שהרי מצינו באברהם אבינו שמל את עצמו[199], ואף ביתרו אמרו בגמ'[200] שמל את עצמו, וכן אנטונינוס[201] וקטיעא בר שלום[202] מלו את עצמם[203]. ובטעם הדבר ביארו, שכיון שלאחר שימול הרי הוא בכלל מהול, כשר למול את עצמו[204].

אטו מילת הגר לאחר שטבל דמברך אח"כ. יש שתירץ, שאין זה שכיח שימול את עצמו, ולכן לא שינו נוסח הברכה מחמת מקרה זה[205]. ועוד יש לומר, שאין הדבר מצוי כיון שלכתחילה

189. דברי ירמיהו הל' מילה שם ה"ב. 190. מנחת סולת. והטעם שאין למול ע"י גוי בכה"ג לדרכו של רבינו דבדיעבד כשר, מבואר ביצחק ירנן הל' מילה פ"א ה"א, דילפינן מקרא דאיכא איסור למול ע"י גוי, אלא שמ"מ כשעבר על איסור זה ונתן לגוי למול, מילתו כשרה כיון שהוא איסור נפרד, ואינו פוסל את קיום גוף המצוה. 191. סי' קפב סק"א. 192. פרדס יוסף בראשית יז, כז (דף קד, א), חשבונות של מצוה עמ' לח, משאת משה שבת סי' מו אות ג. 193. הל' שלוחין סי' יא. 194. פרדס יוסף שם, חשבונות של מצוה שם. 195. וכן דעת החת"ס בשו"ת יו"ד סי' קלב, עי"ש שביאר בזה הא דאין מלים בשבת ע"י עכו"ם אע"פ שמילתו כשרה. 196. עטרת חכמים או"ח סי' ד, חדושי בן אריה ח"א סי' טז אות ל. וראה להלן ציון 240. 197. יבמות מה, ב. 198. וראה לעיל שנחלקו אם פסול אף בדיעבד. 199. ראה רמב"ן ואבן עזרא בראשית יז, כו. ועי' חידושי מהרי"ל דיסקין סוף פרשת לך לך, שנקט שכיון שנצטוה אברהם על המילה היה בכלל המולים, ולא דמי לכל גר שאינו חייב למול. 200. סנהדרין צד, א. (אולם עי"ש במהרש"א שהיה מבני קטורה, שלדעת הרמב"ם חייבים הם במילה, וראה לעיל אות יב ד"ה וזה, די"א שכשרים הם אף למול את ישראל). 201. ירושלמי מגילה פ"א הי"א (ועי"ש פלוגתא בזה). 202. ע"ז י, ב. 203. אבני צדק יו"ד סי' קו, שארית יעקב יו"ד סי' יח, הגהות פורת יוסף ע"ז שם, דברי סופרים סי' קכג. 204. שארית יעקב שם, הגהות פורת יוסף שם, בית יצחק או"ח סי' יג אות יא. וראה להלן שכ"כ רבינו לענין גר שטבל לפני שמל, אולם האחרונים הנ"ל ס"ל שאף לפני שטבל מועיל מטעם זה, וצ"ל דהיינו משום שעכ"פ נעשתה מילתו כדין. ועי' רשב"א יבמות עו, א שע"י מילה בלא טבילה נכנס מעט בדת יהודית, וראה להלן אות כג ד"ה אך, שאם מל לשם גירות ולא טבל וחזר בו, ואח"כ חוזר ורוצה להתגייר, אינו צריך הטפת דם ברית. 205. מנחת סולת.